

A. lat. b.
1901 ma

2.5 Ly.

103.71

TACITUS GERMANIA.

TEXT ÜBERSETZUNG ERLÄUTERUNG.

VON

FR. DOR. GERLACH

UND

WILHELM WACKERNAGEL.

ERSTE ABTHEILUNG.

TEXT

BASEL

IN DER SCHWEIGHAUSERISCHEN BUCHHANDLUNG.

1 8 3 5.

213:4

C. CORNELII TACITI

G E R M A N I A

AD

OPTIMORUM CODICUM FIDEM EMENDAVIT

NOTIS CRITICIS ET VARIETATE LECTIONIS SELECTA

INSTRUXIT

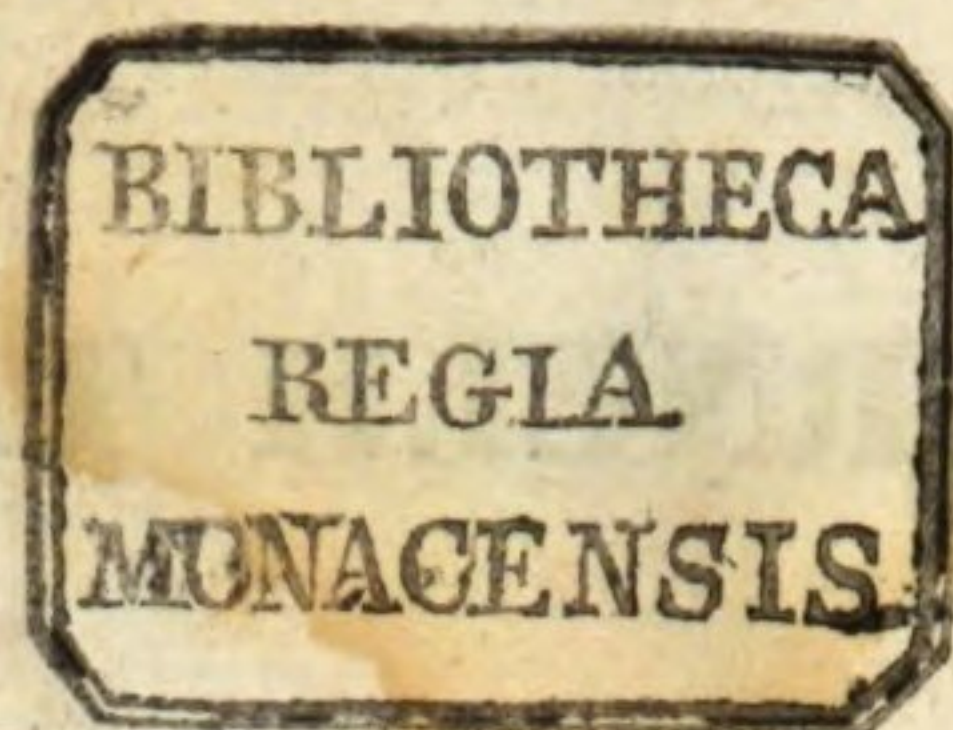
FR. DOR. GERLACH.

BASILEÆ

IN LIBRARIA SCHWEIGHAUSERIANA.

1 8 3 5.

13/15

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS

FR. DOR. GERLACH L. DISSENIO

S. P. D.

Viginti ferme anni elapsi sunt, ex quo a Iacobsio nostro, qui, quamvis medicinæ studeret, tamen clarissimo patre litterarum Græcarum atque Latinarum doctore usus, miro humanitatis studiorum amore flagrabat, primum ad te deductus sum. Quod fere fieri solet, ut iuvenes in Academiam migrent, incerti, quænam potissimum studiorum ratio sibi sit ingredienda, id ego quoque expertus sum. Natus enim patre qui et ipse sacrarum antistes fuerat, et cuius omnes maiores in sacrarum litterarum studio laudem quæsiverant, a teneris unguiculis propinquos auctores et suasores habui, ut hanc viam laudis ducerem esse rectissimam, quam maiores mihi tritam reliquissent. Sed iam in Gymnasio Gothano, quod tum Dœringii V. Cl. auspiciis florebat, auctoribus Kaltwassero, Schulzio, Uckerto, quos honoris causa nomino, et imprimis Friderico Iacobsio V. Cl. duce, in hanc spem sum ingressus, fore, ut litterarum humanitatis, quarum amore, ipsis illis quos supra laudavi doctoribus usus, imbutus fueram, studium suscipere mihi liceret. Quod in votis fuerat, id Gottingam profectus et sapienti tuo consilio firmatus iudicium vocavi, et a patruo optimo, viro præstantissimo, qui mihi parentis loco fuerat, facile obtinui, ut hanc studiorum viam sequerem, quam tot et tam præclari viri mihi ingrediendam esse iudicaverant. Itaque ab eo inde tempore, omisso quod iam in gymnasio

institueram, Hebraicæ linguæ et ceterarum quæ theologicæ nominantur disciplinarum studio, tibi atque Græcarum Latinarumque litterarum studio totum me tradidi.

Iam quanta tua in eos exstiterint merita, qui scholis quas habes interfuerint et quibus domesticus tecum usus intercesserit atque consuetudo, commemorare non attinet. Dehortatur enim tua ipsius modestia, quam læsam nolim, et in omnium est ore singularis, qua excellis, humanitas. Præclara eruditio atque doctrina, quæ multis superbiæ atque arrogantiae causa fuit, apud te hoc valuit, ut morum gravitatem mira comitate atque facilitate temperares. Itaque omnibus, qui discendi cupidi ad te consulendum veniebant, liber ad te patebat aditus, neque quæ multa tua et præclara fuere inventa, reticere sed cum optimo quoque communicare gaudebas. Sed in summis equidem laudibus posuerim, quam docendi viam in tradendis litteris es secutus. Cum enim alii syllabarum aucupes rectius quam philologi nominentur, quippe qui prope in singulis litteris atque interpunctionibus verborum sint occupati, et in perversis librariorum, qui antiquos Codices male exararunt, depravationibus conquærendis et examinandis plurimum operæ atque laboris consumant, alii omnibus artis criticæ, quæ dicitur, præsiidiis neglectis, verba scriptorum plane non curent, contra rerum scientiam venditent, et de populorum antiquorum moribus, institutis et religionibus deblaterare non desinant, mediam tu viam tenuisti, ut neque illa negligeres et hæc iudicio atque ratione moderareris. Cuius quidem instituti præclara monumenta etiam posteris reliquisti Commentarios in Pindari carmina conscriptos, qui quamvis in eorum reprehensionem incurrerint, qui sibi soli sapere videntur, omnibus tamen probantur, qui

suum cuique tribuunt. *Sed intacta invidia media sunt; ad summa ferme tendit.* Eandem igitur, quam te duce ingressus eram, viam atque rationem, in Litterarum Græcarum atque Latinarum studio secutus, iam diu agitavi consilium Taciti Germaniæ accuratius edendæ. Sed obstabat et subsidiorum, quæ desiderabam, penuria et quod ingenio, quod sentio quam sit exiguum, diffidebam. Timor enim linguæ dicta præpedit. Iam si quæris unde tantum mihi fiduciæ accesserit, fuere tot præclarorum virorum studia qui his proximis viginti annis cum in ceteris Taciti libris tum præsertim in Germania illustranda elaborarunt. Ex quo tempore enim V. D. Passovius Taciti orationem a multis perversis priorum Editorum coniecturis purgavit, et tam præclaro ingenii acumine quam variæ doctrinæ copiis instructus viam et rationem huius libelli edendi docuit, alius post alium vestigiis tanti viri ingressi et criticam supellectilem auxerunt, et de ipsius scriptoris verbis illustrandis bene meruerunt. Et primus quidem V. D. Hessius, cum Longolianam editionem iterum typis excudendam curaret, tot tantisque cumulavit additamentis, ut futuro editori nil fere laboris reliquisse videretur. Sed ne in hac quidem laude huius viri industria acquievit; nam ab eo inde tempore singulis fere annis nova critica subsidia comparavit, quæ adhuc neglecta vel occulta fuerant, evulgavit, multasque priorum explicationes vel firmavit atque illustravit vel luculentissimis argumentis refutavit. Neque Bekkerus V. Cl. sui ingenii lumen suamque operam tanto scriptori deesse passus est. A Weidmannis enim rogatus, ut Editionem Oberlinianam Taciti operum repeteret, aliquot codices iterum contulit, multaque quæ Oberlini incuria Taciti orationem deformaverant, emendavit. Sed nimis subitaria manu opus factum est, neque fieri potest,

ut cuius in tot scriptoribus edendis et emendandis versetur/studium, singula ea, qua par est, diligentia examinet atque perpendat. Quare non in illustrissimis laudis monumentis equidem posuerim operam, quam vir ille Tacito navaverit. Maioribus laudibus celebranda Waltheri editio, qui et omnibus, quæ adhuc collecta erant, subsidiis criticis summa religione usus est, et ipsam Taciti orationem tam exploratam habuit, ut plurimis locis genuina scriptoris verba et a corruptionibus feliciter defendisse et e Codicum atque veterum editionum lectionibus restituuisse putandus sit. Accessit denique varia et multiplex Rupertii eruditio, qui in sua omnium Taciti Operum editione id egit, ut, quæ ad hunc scriptorem illustrandum adhuc parata erant subsidia, apte inter se iuncta, aucta et illustrata exhiberet. Qua quidem re vir præstantissimus optime et de ipso Tacito et de Latinis litteris in universum meruit. Sed tamen fieri non potuit quin in tam ampla et diffusa materia multa silentio præterirentur, quæ etiamnum sunt dubia, alia minus acute iudicarentur. Neque enim patitur ingenii humani infirmitas, ut omnia omnes possimus, neque de eius laudibus detrahitur, qui cum præclarum opus condiderit, pauca aliis emendanda relinquit; præsertim cum etiam tum fontes, e quibus Germaniæ oratio refingenda esse videtur, aut laterent, aut non satis accurate aperti fuerint. Paucos nominavi, quorum opera in omnium manibus versantur; omnes enim qui Germaniæ illustrandæ operam dederunt, citare longum et post Rupertii curas supervacaneum est. Sed vel properanti calamo non prætereundæ nitidæ Seebodii, Walchii, Teuberti editiones, qui et ipsi multis mendis Taciti orationem purgarunt, aliisque viam ad illustrandum scriptorem munierunt.

Reliqui sunt tres viri, sua quisque laude ornandi, Gruberus, Diltheius, Orellius. Et hic quidem non solum accuratam Cod. Turicensis et Edit. Katharensis collationem evulgavit, sed idem multa Germaniæ loca illustravit, defendit, stabilivit. Diltheius de historica quæ dicitur interpretatione optime meritus, quæ a prioribus interpretibus collecta erant, apte disposuit, multisque novis additamentis auxit. Gruberus autem non solum varietatem lectionis Codd. Hummeliani, Turicensis et Stuttgardiensis, præterea Editt. Spir. Par. Nor. Put. Vienn. quanta fieri poterat diligentia, enotavit, sed etiam commentario perpetuo tam orationem scriptoris quam libelli argumentum illustravit; quod quamvis verbosius factum est, rerum tamen dispositionem laudaveris. Sed quod iam memoravi, omnia omnium merita recensere longum est.

Tot igitur virorum doctorum firmatus auxiliis speravi, posse quoddam opus condi neque tanto scriptore neque Litterarum Latinarum, quod nunc viget, studio indignum. Et gravioris muneris laborem etiam tum reformidanti animum fecit socius, quem nactus sum, Guilielmus Wackernagelius. Qui quidem vir, litterarum Teutonicarum apprime gnarus, simulque doctus et Græcis litteris et Latinis, cum partem laboris se suscepturum esse ostendisset, me ad studia animo retenta sed temporibus remissa revocavit. Evicit denique Massmanni V. D. industria, ut quod diu agitaveram consilium exsequer. Nimirum Taciti Germaniæ editori imprimis id agendum esse statui, ut genuina scriptoris verba glossis interpretum purgata restituerentur. Quo quidem in studio cum multi adhuc elaborassent, certa tamen norma omnes erant destituti; neque enim de Codicum numero neque quantum cuique esset tribuendum constabat. Neque ipse, cum plurimum operæ huic

rei inquirendæ dedissem, præter novam, quam institui, Cod. Stuttgardiensis collationem, octoginta ferme variantes lectiones ex Harleiano Codice enotatas, et Bononiensem Editionem (quam multi principem appellarunt) quicquam auxilii mihi parare potui. Sed commode accidit, ut anno superiore iuvenis humanissimus, qui quondam meis scholis interfuerat et tum totam Italiam peragrabat, mihi operam suam polliceretur, si de Codicibus Italicis Germaniæ accuratius cognoscere cuperem. A quo quum enixe peterem, ut omnes, qui Neapoli, Romæ, Florentiæ et Venetiis asservarentur, Codices in gratiam meam conferret, per litteras mihi significavit, eodem labore tum maxime occupatum teneri V. D. Massmannum, professorem Monacensem, qui suam collationem mecum communicaturus esset, dummodo ei integram lectionis varietatem evulgandam relinquerem. Itaque ne acta agerentur, ab incepto destiti, hoc tantum depactus, ut quæ ad restituendam scriptoris integritatem necessaria iudicaret, exscriberem. Pauca igitur ex magna lectionum farragine, quam apte dispositam prope diem publici iuris faciet V. D. Massmannus, in mea editione delibavi, præsertim ubi in priorum editorum dissensione de lectionum varietatibus exponere coactus fui. Massmanni igitur V. D. indefesso studio iam perfectum est ut, cum antea vix octo Codices Germaniæ numerarentur, is numerus iam ad duplum pervenerit.

Codices, de quibus iam Passovius disseruit, hi sunt: *Arundelianus* quem ille in bibliotheca Oxoniensi asservatum dixit, Præfat. p. VII. Sed bibliothecæ præfectus V. D. Panizzi meo nomine rogatus ut hoc de codice accuratius exponeret negavit in libris Arundelianis Taciti Germaniam unquam fuisse, neque hodie in Museo cui omnes Codd. Arund. illati essent, exstare.

Sed in eodem Museo asservari *Codicem Harleianum*, no 1895. Chartaceum, Sæc. XV. scriptum, cuius lectiones maxime notabiles ad me transmisit.

Bambergensis quem secundum ille ponit, p. VIII. hodie amissus esse videtur, qua de re Massmannus accuratius exponet.

De Turicensi cfr. Orellius. v. supra p. IX. et infra p. XVI.

Farnesianus, nostra ætate Neapolim translatus, inde littera N. insignitus (Bibl. Reg. IV. c. 21.) cui plurimum pretii statuit Passovius, inter deteriores Germaniæ Codd. referendus, qui sæpissime cum Vb. Ang. et Harleiano consentit, ita ut eos idem exemplum secutos esse facile credideris.

Hummelianum (de quo cfr. Passovius, præfat. pag. IX.) nuper cum editione Teuberti (Lips. Vogel. 1826) contulit Sellingius variantesque lectiones enotavit; cfr. *Observationes criticae in C. Cornelii Taciti Germaniam* etc. Aug. Vind. 1830. 4°. quem quidem Codicem cum Stuttgardiensis et Editt. Par. et Nor. ad eandem familiam rettulit Gruberus, hanc ob temeritatem a Massmanno notandus. Ceterum multa sunt testimonia, codicem nondum satis accurate esse excussum.

Codices *Vaticanos*, quos duo Passovius esse statuit, quod Broteriana editione carebat, quinque esse compertum habemus; quatuor iam Broterius contulerat, quintum adiunxit Massmannus; ipse collationem Broterianam plane ignorasse videtur. Multa enim loca haud dubie accuratius inspexisset, quorum variantes lectiones ipse aliter quam Broterius notavit. Codices hi sunt:

Vat. a. (ap. Brot. 1862) Chart. foliis maximis Sæc. XV. scriptus.

Vat. b. (URB.) 655 (ap. Brot. 4498) Membr. foliis maximis Sæc. XV. scriptus.

Vat. c. (ap. Brot. 1518) Membr. foliis maximis Sæc. XV. scriptus.

Vat. d. (ap. Brot. 2964) Chart. Sæc. XV. vel initio Sæc. XVI. scriptus.

Vat. e. Palat. Ottobon. 1795. Chart. mancus. desinit in verbis *et ipsa plerumque* cap. 13.

Qui de his libris accuratius cognoscere cupiunt, eos ad Massmanni copiosissimam *de Codd. Germaniae* commentationem relegatos volo. Hoc paucis monuerim nulli horum Codicum magnam fidem esse tribuendam; deterrimum videri Vb., qui ubique fere cum Florentino et codice bibliothecæ Angelicæ consentiat. Inter reliquos Va. et Vc. plus auctoritatis habere quam Vd. et e. sed quam maxime fluctuat iudicium in libris recentioribus, qui omnes corrupti sunt, sed alius alio modo.

Præterea Massmannus primus excussit Codicem Germaniæ, qui in Bibliotheca *Angelica* asservatur, et numeris Q. V. 12. insignitus est, de cuius libri fide iam supra expositum. (Ang.)

Sequitur Cod. *Florentinus* (F.) *Bibl. Laurent. Plut. XXIII. Cod.* 20. Membr. foliis quadratis Sæc. XV. liber deterior.

Cod. *Venetus* (V.) *Append. Codd. Latt. Classic.* 14. n. 1. anno MCCCCLXIX scriptus.

cui inter omnes libros maxima cum Cod. Turicensi et Editione Spirensi et Bononiensi intercedit similitudo.

Omnium librorum MSS. qui Taciti Germaniam servarunt antiquissimus esse videtur Cod. *Monacensis* (M.) *Cod. Mon. pop.* 4. n. 7. quem V. D. Massmannus Sæc. X. scriptum esse iudicat, liber et ipse multis locis corruptus, sed cuius corruptionis causas facile inde ortas intelligis, quod librarius antiquius aliquod exemplum litteris maiusculis et verbis non seiunctis scriptum ex-

pressit; quæ res multarum corruptelarum causa fuit. Sed ne ille quidem antiquissimus Codex, ad quem Ed. Monacensis proxime accedit, satis emendatus fuisse videtur; sunt enim depravationes, quæ omnes quos novimus Codd. MSS. invaserunt, ita ut omnes ex uno fonte fluxisse facile credideris.

Nuper accessit Cod. Stuttgardiensis in privata Regis bibliotheca asservatus, *Cod. Hist. IV. n. 152. Sæc. XV.* et quidem Neapoli scriptus, quod in fine libri notatum est. p. 1. legitur: *Ex Bibliotheca Chombergica.* multa alia insunt e. gr. Luc. Florus, Rufus Sextus, Nomina Pontificum et Imperatorum, quæ cum usque ad annum 1460 pertingant, inde facile colligas, ante hoc tempus librum scriptum non esse. Hunc librum iterum iterumque cum Passovii editione contuli, eaque res magno usui fuit. Non uno enim loco collationem, quæ ad V. D. Hessium transmissa erat, falsam esse cognovi; quod non ubique notavi; sed velim hoc teneant legentes, ubi aliter quam Hessius huius libri variantes laudo, hoc accuratiore huius libri cognitione factum esse. Liber manu secunda emendatus est, etiam variantes in margine notatæ sunt, præterea brevis argumenti descriptio e. gr. *Germania, Ortus Rheni, Danubius, Mons arnobe* etc.

Denique de Codice *Vindobonensi* qui etiam *Sambuci* dicitur («olim hist. Profan. 97. nunc 49. non 354.») Wissowa nuper exposuit cfr. V. D. Wissowa Spec. III. Lectt. Tacit. Ratibor. 1832. 4. «Est is Sæc. XV. membraneus, nitidissime scriptus, sed in deterioribus habendus, qui cum Edit. Spirensi fere conspirat.» verba sunt Hessii: *Variae Lectiones et Observationes in Taciti Germaniam, Commentatio III.* præfat. Cuius quidem libri iterum conferendi negotium Henr. Schubartus Phil. Dr. ab Hessio rogatus lubenter suscepit.

«*Longolianus*, ipsius Longolii et post eius obitum Io. Kappii, Baruthini, chartaceus mutilus, finem cap. 8. usque ad cap. 43. continens; post inventam artem typographicam et ut mihi quidem videtur ex editione Norimbergensi, de qua infra dicetur, descriptus; hinc nullius fere pretii, diligentius tamen ceteris omnibus collatus.» hæc Passovius. Eius varietas diligenter a Thierschio notata in Actis Philologorum Monacensium.

Alii Codices Germaniæ num etiamnum in bibliothecis latitent, an unquam editoribus auxilio fuerint, admodum incertum. Recte enim Passovius animadvertit, antiquorum editorum testimoniis non ita multumtribuendum. De Codd. Britannicis, qui in Collegio Gresham Londini asservari dicuntur, et de Codd. Oxoniensibus, qui nondum collati esse dicuntur, cum sæpius inquisivissem nil compertum habeo; sed Bartelsius, qui prope diem Germaniæ editionem publici iuris faciet, promisit, se de his Codd. accuratius expositurum. cfr. præterea Seebodii Bibl. Crit. 1824. p. 1418. et Nova Bibl. Crit. 1825. p. 190. Archiv f. Philologie I. 4. p. 682. Quibus ex Codd. si quidem accuratius excussi fuerint, num multum lucri faciamus ad Taciti Germaniam emendandam, mihi quidem admodum dubium esse videtur. Nihilominus tamen futuro editori id agendum existimo, ut ad hunc libellum omnibus mendis purgandum omnia subsidia critica quæ dicuntur colligat, Codices iterum iterumque excutiat, et antiquissimum historiæ Germanorum monumentum pristino nitori restituat. Quam ad rem perficiendam multa Massmannus, multa Hessius, multa alii pararunt subsidia, sed quam facile in notanda lectionis varietate vel acutissimi oculi fallantur, docuit, quæ nuper evulgata est VV. DD. de Cod. Farnesiani lectionibus discrepantia, et diversa Massmanni atque Broterii de

eiusdem Codicis testimoniis iudicia, quæ non uno loco notavi. Quare vereor ne Italici Germaniæ Codd. multis locis iterum sint examinandi, præsertim cum V.D. Massmannus illos non cum Passovii editione, sed cum Oberliniana, quæ mendis scatet, contulerit. Antequam enim omnes Codd. ad unum idemque exemplum exacti fuerint, neque de Codd. familiis, neque de lectionis varietate quicquam certi statui potest. Editiones veteres quod attinet, quibus in detegendis et examinandis præclara Hessii opera fuit, in tot testimoniis non ita multum auctoritatis. Nihilominus tamen et ipse Editionem Bononiensem, cum a viro mihi amicissimo, Casparo Orellio, transmissa esset, cum Passovii editione diligenter contuli. Asservatur in Bibl. Tur. inscriptus: *Cornelii Taciti illustrissimi Historici de situ moribus et populis Germaniæ libellus aureus* s. l. et a. sed sex priorum Diodori Siculi librorum Latine Fr. Poggii versioni iunctus, cuius ad calcem scriptum: *Bononiæ impressum a. 1472.* forma quadrata. Falso Ernestius eum Mediolanensem habuit, cfr. præfat. ap. Bekkerum p. XXXVII. et nuper Rupertus Vol. I. Præf. CXXVIII. cum Veneta et Katharensi confudit. consentit fere ubique cum Editione Spirensi, ut tamen manum correctoris facile agnoscas.

De *Spirensi* editione quæ sine titulo aut loci temporisque nota Venetiis 1470 impressa est, Waltherus, qui eam omnium diligentissime examinavit, Præfat. Vol. I. p. XXIV. animadvertit: «multo emendatior codicis contextus est in libro de Germania et in dialogo de oratoribus et a priore scriptura ita diversus ut alia prorsus editio esse videatur.»

Puteolani editionis eo exemplo usus sum quod Venetiis a. 1497 impressum est, et a Mediolanensi paucis exceptis non discrepat. Asservatur in nostra biblio-

theca. quam cum accuratius excusserim nonnullos priorum editorum errores emendavi.

Proxime ad has tres editiones accedit Editio *Katharensis*, cuius varietates V. Cl. Orellius in libello: *Symbolae Criticae et Philologicae in C. Cornelii Tacitum* inscripto, Turici 1829. 4°. notavit. Hæc editio Poggii Diodoro Siculo annexa cum hac libri subscriptione: *Diodori Siculi Bibliothecæ Historice libri impressi Venetiis per Andream Iacobi Katharensem Andrea Vendramino Duce fortunatissimo MCCCCLXXVI pridie Kal. Febr. forma maiore*. Inter has quatuor Editiones haud dubie arctior quædam intercedit cognatio, ita tamen ut nulla cum reliquis plane consentiat; et maxime quidem Puteolanus a priorum auctoritate recessit, raro illas emendavit, sæpius corrupit.

Ab his longe diversæ sunt Editio *Parisina* 1511 et *Norimbergensis*, tam inter se similes ut alteram ex altera expressam esse non immerito suspicatus sit Passovius. cfr. Præfat. pag. XIV seq. et Hessii V. Cl. *Variae Lectiones et Observationes in Taciti Germaniam*, Helmstadii MDCCCXXVII. qui omnes Parisinæ Edit. variantes lectiones diligenter exscripsit. Norimbergensem antea *Codicem Artolphi*, postea *Codicem Kappii* nominatam fuisse, et pro Cod. a nonnullis habitam esse bene docuit Passovius. Quo ex fonte hæ editiones fluxerint, nondum satis exploratum est. Quamvis enim cum Codice Hummeliano multa habeant similia, sæpius etiam cum Stuttgardiensis consentiant, quam ob rem Gruberus et hos Codices et illas editiones eidem familiæ adscripsit; sunt tamen his editionibus multæ maximeque perversæ scripturæ propriæ, quæ utrum ingenio editorum an incuriæ typothetarum sint tribuendæ incertum est. Idem de ce-

teris vett. Editionibus, quas diligentia Hessii atque Passovii accuratius excussit, de *Viennensi*, *Monacensi*, *Rhagiana* iudicandum esse videtur. Sed a Codicibus MSS. longius recedunt, neque ad Germaniam emendandam multum faciunt. Harum quidem variantes lectiones enotare iis relinquendum esse videtur, qui *historiam contextus*, quam dicunt, conscribere statuunt. Sed in tanta novorum subsidiorum copia facere non potui, quin et ipse ad emendandum scriptorem gravissimum pro viribus pauca afferrem. Deponendum igitur erat consilium, quod primum agitavi, ut Passovii editionem exprimendam curarem, mutatis locis, quæ recentiorum Editorum studio emendata fuerant. Hoc igitur egi, ut quantum fieri posset, hunc libellum ad optimorum Codd. MSS. fidem ederem, rarissime ab eorum auctoritate recederem, pauca ubi omnium Codd. MSS. manifesta erat depravatio corrigerem. Quamvis igitur hæc editio multum debeat priorum editorum industriæ, multis tamen locis est emendatior. Num et novos induxerit errores, quod ab humana infirmitate non alienum, penes intelligentes erit iudicium. Notæ Criticæ, quas adiunxi, et ad firmandam receptam lectionem, et ad Codd. MSS. naturam atque indolem declarandam sunt appositæ. Longior tamen hac in re esse nolui quam ipsa res postularet, ne ipsius libri ambitus modum excederet neve V. D. Massmanni, futuri editoris, consilium mea opella præverterem, sed potius adjuvarem. Ipsum Germaniæ exemplum notis Criticis instructum excipiet eiusdem libelli Versio vernacula, et ipsa animadversionibus aucta, in quibus historica potissimum illustrantur. Omnia autem, quæ ad Germanorum ingenia, mores, instituta, leges, religionem, rempublicam pertinent, ea singulis commentationibus illustrare consilium est, ita ut ipsa ordinis et

rerum disponendarum ratio lucem his rebus affundat. Quæ enim sparsa et seiuncta sæpius diversissimarum opinionum causæ fuerunt, ea in unum locum collata et apte disposita et ipsa recte iudicantur et alia illustrant. Et in hac quidem operis parte inprimis suam operam mihi pollicitus est V. D. Wackernagelius, ita ut tam docti adiutoris auxilio fretus, haud parva tibi promittere audeam. Quæ quidem totius operis dispositio si tibi elegantissimo et acutissimo iudici probata erit, alii quoque sani homines eandem assensu suo comprobabunt. Quæ enim homines iniqui et omnium invidi, communes illi obtrectatores crepant et blaterant, ea parum curamus.

Sed dum mei consilii rationem tibi notam esse volo, longioribus litteris otio tuo abutor. Quare me velim, ut facis, diligas valetudinique tuæ et tranquillitati animi servias.

Dabam Basileæ V. Id. April. MDCCCXXV.

C. CORNELII TACITI

G E R M A N I A.

Notarum explicatio.

P.	—	Editio Passovii.
W.	—	Walchii.
w.	—	Waltheri.
G.	—	Gruberi.
B.	—	Bekkeri.
R.	—	Rupertii.
Put.	—	Puteolani.
Spir.	—	Spirensis.
Bon.	—	Bononiensis.
Vienn.	—	Viennensis.
Mon.	—	Monacensis.
Par.	—	Parisina.
Nor.	—	Norimbergica.
Kath.	—	Katharensis.
i. m.	—	in margine.
spl.	—	super lineam.

C. CORNELII TACITI G E R M A N I A.

Germania omnis a Gallis Rætisque et Pannoniis i

Germania in aliis Codd. aliter inscripta; ita ut facile credideris, mera inventa esse librariorum grammaticorumve. Va. *de origine et situ Germanorum*. Vb. *de situ Germanorum libellus*. Vc. *C. Cornelii Taciti de situ Germanorum*. Vd. *Cornelius T. de origine et situ Germanorum*. Ve. *Cornelii Taciti viri consularis de situ ac moribus Germanorum libellus*. Ang. *de Germaniæ situ opusculum incipit*. F. *C. Cornelii Taciti equitis Romani de origine et situ Germaniæ*. N. *C. Cornelii Taciti de origine et situ Germaniæ liber incipit*. M. *C. Cornelii Taciti de origine et situ Germanorum*. St. *Cornelii Taciti de origine ritu et moribus Germanorum feliciter incipit*. Harl. *C. Cornelii Taciti oratoris de origine et situ Germanorum liber*. T. *Cornelii Taciti illustrissimi historici de situ moribus et populis Germaniæ libellus aureus*. eademque inscriptio Spirensis, Bon. et Put. Vienn. *Cornelii Taciti veridici historici de situ Germaniæ et incolarum, ut seclâ olim ferebant, moribus libellus lectu dignissimus*. Paris. *C. C. de situ et moribus Germanorum*. Rhen. 1. *de situ moribus et populis Germaniæ libellus*. Ed. II. *libellus de Germanorum populis*. Lipsii 1. *Ejusdem Taciti liber de moribus Germanorum*. Ex qua quidem librorum discrepantia (nam de reliquis nil compertum habeo) mihi quidem manifestum esse videtur, genuinam libri inscriptionem ignorari, nisi quod *Germania* vel *De Germania* ab auctore inscriptum fuisse, admodum probabile est.

Retiisque Vabede. F. Ang. M. N. Rhetiisque T. V. Kath. gallis reciis et pannonis. St. Rhætiisque. Bon. Put. Nor. Mon. Rhe-

Rheno et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. Cetera oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. Rhenus, Ræticarum Alpium inaccessio ac præcipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali oceano miscetur. Danubius, molli et clementer edito montis Abnobæ iugo effusus,

tiisque Vienn. *Rhetisque* Par. eadem editio infra *Rheticarum*. c. 3. *retique*. c. 41. *retie*. *Rhætis* sine littera *h* esse scribendum ex inscriptionibus docuerunt Rykius, Drakenb. ad Liv. 5, 33; Fea ad Hor. Od. 4, 4, 17; Oudend. ad Sueton. Aug. 21. Nieb. Hist. Rom. V. 1. p. 118. Ed. sec. Müller Etrusk. I. p. 162. *Rhæt*. servarunt P. B. sed pro *Rætiisque* *Rætisque* esse reponendum, cum verborum inter se iunctorum concinnitas, tum hoc argumento est, quod Germanorum sedibus non Romanæ provinciæ, sed nationum fluminibus disiunctarum nomina recte opponuntur. Ceterum librarios *Rætiisque* scribentes non de duplici Rætica provincia cogitasse, sed populi nomen *i* geminata scribendum esse statuuisse, mihi quidem extra dubium positum esse videtur.

Danubio F. M. T. St. Vade. N. H. *danuuio* Vbc. *Dannubio* Nor. Rom. *dannuuio* Ang. (sed paulo post *danubius*.) *Danuuius* etiam in nummo Traiani legitur Harduino teste ad Plin. H. N. IV. 24. multa alia monumenta in quibus *Danuuius* scriptum est, laudat Fea ad Hor. Od. IV. 15. 21; ita ut iam antiquitus mutatio litterarum *o* et *b* hac in voce obtinuerit. quæ quam solemnis sit, docet Schneider El. L. L. p. 226 sqq. quum Græci scriptores ubique *Δανούβιος* scribant. cfr. Agathem. Geogr. 2. 4. Ptol. etiam Annal. 11. 63. in Cod. Med. bis *Danuuius* legitur.

Arnobe Vabd. V. F. St. Nor. Rom. *Arnobæ* M. Passov. *Arbonæ* Vce. N. Ang. (Vba. F. in marg.) Bon. Spir. Kath. Put. Par.

pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus hauritur.

Ipsos Germanos indigenas crediderim minime- 2
que aliarum gentium adventibus et hospitiiis mix-

Mon. arbore T. Vind. Harl. Vienn. Rhag. *Anribæ* Bamb. *Ar-
nibæ* Arund. *Arnoba* etiam in omnibus Plinii Edit. (4. 12. 24)
Sæc. XV. *Abnoba*, apud Plin. ex coniectura Hermolai Barbari
ortum, recepit primus Rhen. Ed. 1533. quam scripturam fir-
mat varians lectio *Abnova* a Rezzonico notata, et duæ in-
scriptiones in Silva nigra inventæ; cfr. Gerbert Hist. S. N. T.
III. 1. 7. II. 243. et Seebode Nov. Arch. 1826. T. 1. p. 153.
154. præterea Ptolemæus (2. 11) qui *Ἀβνοβαία* et *Αὐνοβαία ὄρη*;
Ἀβνοβα et *Αὐνοβα* habet; et Fest. Rufus Avienus vs. 473. ita
ut illa corruptio, quamvis antiqua, non ferenda esse videatur.
cfr. si placet Seebod. Bibl. Crit. ann. 1819. p. 298. et 1828.
nr. 8. Ersch et Gruber Encycl. Vol. I. p. 145.

pluris sed *pluresque* Par. Put. Bon. Nor. Rom. Vienn. sic
etiam c. 2. Cod. Vind. Spir. Bon. Put. Nor. Rom. Vienn. et
compluris c. 8. Spir. Put. Bon. Nor. Rom. *tris* c. 2. Cod. Vind.
Bon. Put. Nor. Rom. Vienn. *plures* servarunt PWwRG.
et p. 2. BGWwRP. *tres* RWP. *plurisque* G.

erumpat Vabcde. Vind. F. M. N. Ang. St. H. Nor. Vienn.
erumpit V. T. Spir. Bon. Put. Kath. Rhen. Paris. PB. illud
et propter Codd. auctoritatem præferendum et quod coniu-
ctivus melius antecedenti verbo *adit* convenire videtur; quippe
hoc quasi fluvii consilium esse fingitur.

septimum enim os. enim omnes Codd. Italici et St. Nor.
Rom. Par. Harl. omittunt. retinent Tur. H. Vind. ut ex si-
lento conicias, Bon. Put. etiam Spirensis credo. *Enim* per
compendium scriptum post *um* facile eiici potuisse non ne-
gaverim; nihilominus tamen particulam spuriam credo et a li-
brariis, quibus tale quid deesse videbatur, adiectam. *enim* ser-
varunt omnes adhuc Editores.

minime. (que om.) Par.
adventu Par. W.

tos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui mutare sedes quærebant, et immensus ultra utque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro navibus aditur. Quis porro, præter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Italia relictæ Germaniam peteret, informem terris, asperam cælo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit? —

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ et annalium genus [est], Tuisconem

advehebant. Par. cfr. Hess. Comm. I. p. 2.

nisi si patria sit Vade. N. V. Spir. Bon. Put. Nor. Par. Vienn. *ni si p. s.* M. *nisi p. s.* Vb. F. Ang. Harl. *nisi sibi* H. T. St. quam facile hæc inter sese mutantur, exemplo est Sal. Cat. 23. ubi vide. Quid significet hæc particularum iunctura, explicat Ramshorn. p. 875. e. Ed. sec. melius accuratiusque Walther ad Tac. Annal. 2. 63. Pronomen *sibi* locum habere non posse, facile inde intelligitur, quod *sibi* nil habet, quo referatur. ad *quis* enim referri non potest, cum verba *nisi si p. s.* tantum ad extrema *tristem cultu aspectuque* referantur. Quare merito mireris Gruberum, hanc librorum depravationem pro genuinis auctoris verbis reponentem.

genus est. omnes fere libri. *sit.* V. T. Spir. Bon. Kath. Put. Rhen. corrupte, si quid video; sed *est* quoque intrusum mihi esse videtur, quare cum Seebodio uncinis inclusi; haud dubie eo omisso melius procedit oratio. *genus est.* GBRWw. P.

Tuisconem Vde. T. H. (in marg.) St. Nor. Par. Mon. Vienn. *Tuistonem* Vac. Vind. V. Bon. Put. Kath. Spir. *Tyistonem* Vb. F. Ang. *Fistonem* Harl. *bistonem* N. *bisbonem* M. *vistonem* H. *tirstonem* pro *tuisman* Vb. (in marg.) *tuisman* Va. (in marg.) *histonem* St. in marg. Walther ad h. l. varietatem lectionis parum accurate notavit. Quid ex tanta lectionum farragine præferas, difficile ad decernendum; sæpissime in MSS. maxime scriptura Longobardica, *st* et *sc* inter sese confunduntur. cfr.

deum terra editum et filium Mannum originem gentis conditoresque. Manno tris filios assignant, e quorum nominibus proximi oceano Ingævones, medii Herminones, ceteri Istævones vocentur. Quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos

Schneid. Gr. Lat. T. I. P. I. p. 212; Wakkernagelius *Tuiscōnem*, Grotefendus *Thuistonem* meliorem lectionem iudicat.

et filium Vc. N. T. St. (m. 2.) H. *ei* f. Vde. St. (m. 1.) M. Nor. *eius* f. Vb. F. Ang. Ar. *editum*. Cui filium Par. pronomina *ei*, *eius*, *cui* inde orta esse videntur, quod librarii tale quid omissum esse statuebant.

mannum Vabcde. T. St. *manum* M. *marnum* sed in marg. *mannum* H. *mannu* N. *magnum* *manum* Ang. infra *magno* Vb. *māo* Vc. *magnū* et infra *magno* F.

conditorisque Vbe. F. Ang. N. V. M. T. Spir. Bon. Kath. Put. Nor. Rom. *conditoisque* Vc. *conditoresque* Vd. *conditorumque* H. Ar. *conditoriosque* (rem spl.) St.

Ingævones N. T. H. Vind. Par. Bon. Put. (haud dubie et Spir.) Nor. Kath. Mon. Vienn. etiam Plin. 4. 14. (28.) *ingenones* Vacde, M. *ingænones* Vb. F. V. St. *iugænones* Ang. *Ingævones* verum puto, utpote bonorum Codd. et veterum Editt. auctoritate firmatum.

Hermiones Vacde. V. Nor. Rom. Mon. Vienn. Plin. 4. 14. (28.) inter Recentt. Ern. Oberl. Seebod. Bekk. Teubert. *Herminones* N. M. Ang. Vind. T. H. St. Bon. Spir. Kath. Put. Par. *hermionones* Vb. *hermimones* F. *Herminones* a recentioribus, Passovio, Hessio, Walchio, Walthero GR. receptum.

Istævones Va. N. T. H. Spir. Bon. Nor. Put. Kath. Vienn. *Iscevones*. Mon. *Istevones* Vcde. Par. *Instænones* Vb. F. *iustænones* Ang. *istænones* V. *ispenones* M. *Istænones* (v spl.) St. retineo scripturam omnibus fere editoribus probatam: *Istævones*.

quidam autem sic MSS. longe plurimi, etiam T. (crediderim etiam H. Cod. Vind.) Bon. Nor. Put. Spir. Kath. W. *quidam* ut in Vad. (teste Broterio, nam Massm. nihil notavit) et Nor. Rom. Par. *quidam* ut lic. St. (quem Hessius falso laudavit.) Sed

pluresque gentis appellationes, Marsos, Gambri-
vios, Suevos, Vandilios affirmant, eaque vera et
antiqua nomina. Ceterum Germaniæ vocabulum
recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhe-
num transgressi Gallos expulerint ac nunc Tun-
gri, tunc Germani vocati sint. Ita nationis no-
men, non gentis evaluisse paulatim, ut omnes

hanc scripturam vel uno libro auctore præferendam esse, nemo
non videt. cfr. Hess. ad h. l. et ad cp. 30. etiam Rupertius
multa utilia h. ad l. congeffit.

Gambriuos plurimi Codd. *Gambriuos* St. sed *ganbrivios* Vc.
Gambrinios Vb. V. Mon. *Gambrunos* Vd. M. et Ang. apud
Strab. 7. 1. 3. p. 291. *Γαμβριούιοι* cum varietate *Γαμβρίουνοι*
et *Γαμβριουνιοι*.

Suenos Aug. Vb. Bon. Spir.

Vandilios Vacde. N. M. Nor. Rom. *Vandilos* Vb. Ang. Harl.
Vandileos H. (in m.) *Wandalios* St. *Vandalios* T. Vind. Spir.
Bon. Kath. Par. Bw. *vandalos* H. F. Arund. Put. Mon. Vienn.
Rhen. et in optimis Editt. Eutropii, Orosii et Vopisci. GRPW.
Wandali Iornand. 22, 27. *Vandili* in Notit. Dig. Imp.
Rom. *Vandili* et *Vindili* in MSS. Plinii 4. 14. (28.) *Vandali*
in Tab. Peutling. segm. III. *Βάνδιλοι* ap. Zos. 1. 65. 67.
Οὐανδαλικά ὄρη Dio 55. 1. Ex quibus locis mihi quidem
colligi posse videtur, duplicem scribendi rationem iam an-
tiquitus fuisse; (quæ propter mutationem brevis *a* in *i* facile
oriri potuit. cfr. Schneid. de Ell. L. L. p. 10); sed h. l. *Van-*
dilios auctoritate optt. Codd. præstantior lectio esse videtur.

Tungri Vace. H. T. St. N. V. Edd. Vett. *Thingri* Vd. to-
tungri Vb. Ang. *titungri* F.

ac nunc *Tungri*, tunc *G.* omnes fere Codd. etiam Bamb.
Tur. St. H. Spir. Bon. ut nunc *tungri* R. tunc *tungri* nunc
G. Nor. ac nunc — nunc Put. prior lectio recte probatur re-
cent. Editoribus. Teubertus hunc locum ita corrupit: *qui primi*
expulerint nunc Tungri, nunc Germani vocati sint.

vocati sint. plurimi et optt. libri. sunt Vb. F. Ang.

primum a victore ob metum, mox a se ipsis invento nomine Germani vocarentur. Fuisse apud 3 eos et Herculem memorant primumque omnium virorum fortium ituri in praelia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuræque pugnae fortunam ipso cantu augurantur. Terrent enim trepidantve, prout sonuit acies; nec tam voces illæ quam virtutis concentus videntur. Affectatur præcipue asperitas soni et fractum murmur obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox percussu intumescat. Ceterum et Ulixem qui-

et a se ipsis Vcb. Ang. F. V. Arund. St. H. Vienn. Par. G. *etiam a se ipsis* Va. reliqui Codd. et Edd. velt. et illud *et et etiam* ignorant. recte quidem, si quid video, nam oppositis *mox primum* particula fit superflua.

Fuisse et apud eos Vb. F. verborum transpositio.

Barditum Vacd. N. V. M. Arund. St. H. Nor. Rom. *bardicum* Vb. Ang. F. Harl. *baritum* Ve. T. Vind. St. (in margine) Bon. Put. Spir. Kath. Par. RGw. *barritum* Veg. 3. 18. Amm. Marc. 16. 30; 26, 7; 31. 7. WB. Plurimorum optimorumque Codd. auctoritatem sequor. *baritum* et *barritum* inde ortum, quod seriores clamorem hellicum Germanorum cum inconditis beluarum sonis compararunt.

accensus animus Par.

ipsi cantu St.

terrent trepidantve St. lectiones magis memorandæ quam laudandæ.

voces illæ Vabcde. N. F. Ang. H. Spir. Bon. Kath. Put. *ille* M. T. St. Nor. Par. Mon. Vienn. sed *e* sæpius cum *æ* in libris confunditur. *videntur omnes* Codd.

nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. Rhen. mai. Ern. Oberl. Bekker.

Ulixem variant libri; *Ulixem*, *Ulyxem* (Put.), *Ulyxen* (St.)

dam opinantur longo illo et fabuloso errore in hunc oceanum delatum adisse Germaniæ terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quin etiam Ulixi consecratam adiecto

et *Ulixen* exhibent. *Ulixem* quod etiam T. Vind. H. Bon. confirmant, Taciti stilo maxime convenit. cfr. Schneid. de Formis L. L. p. 43. 164. cfr. Walther Dialog. Tac. 16. Schneidewin in copiosa Comment. de hoc nomine ad Ibyc. Rheg. Carm. Rell. p. 139 sqq. Müller Etrusk. II. p. 279.

Assiburgiumque Vc. *Ascipurgiumque* Vienn. *Astiburgiumque* Par.

hodieque omnes fere libri MSS. etiam St. H. Nor. Par. Vienn. *hodie* T. Vind. Spir. Bon. Put. Kath. Mon. prius haud dubie præferendum; *que* omisso *hodie* friget.

nominatumque. post hoc vocabulum Vac N. Ασινύργιον addunt; ita etiam R.; idem occurrit in Vd. quod falso legit Brot. ACRINIPTION. etiam in V., ubi Pertzius Ασίνυργιον legisse sibi videbatur. inde etiam *Acriniprium* in Ed. Norimb. ortum. ΑΣΤΥΤΕΑΓΙΟΝ. habet Arund. Αστιπύργιον Bartelsius in specimine novæ editionis Germaniæ emendat. Sed in Vb. F. Ang. Harl. (?) M. H. Vind. lacuna; eamque retinent Spir. Bon. Kath. Par. Rom. Put. P. G. sed in T. St. (in St. falso Hessius etiam lacunam statuit) nullum lacunæ signum, idque unice verum. Primum enim vocabula Græca etymologiæ causa orationi intrudere plane contra antiquæ historiæ gravitatem; idem vero vocabulum græcis litteris scriptum repetere absurdum. Tum ipsa interpretamenti diversitas probat, in antiquissimis Codd. nil fuisse inventum. Nam quod hariolantur, Græca vocabula a librariis fuisse omissa, quippe quæ non intellexerentur, id eo refutatur, quod hoc indoctum librariorum genus sæpissime verba parum intellecta litteris exaravit. Sed ipsa auctoris verba tale additamentum respuunt. Nam *nominatumque* arctissime cum *constitutum* iunctum, argumento est, hæc ad antecedentia pertinere nihilque præterea esse ad-

Laertæ patris nomine eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rætiæque adhuc extare. Quæ neque confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem. Ipse eorum opinio-⁴nibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. Unde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem: omnibus truces et cærulei oculi, rutilæ comæ, ma-

ditum. Denique ipsum vocabulum *hodieque* nullum veteris et recentioris nominis fuisse diversitatem ostendit. Quam si Tacitus cogitasset, dicendum erat, „*urbemque, cui nunc nomen Asciburgium*, ab illo constitutam atque — — — nominatam fuisse.“ longe alia est ratio finis cap. IIdi, ubi vocabulum *Germani* quod in Bamb. omissum est, Lipsius salvo sensu expungi posse statuebat. Ibi enim omnis orationis vis in hoc nomine posita. *monimenta*que Cod. Vind. Spir. Bon.

demat aut addat plurimi libri, si recte varietatem scripturæ Massm. notavit. *vel addat* M. F. St. T. H. sed hæc lectio vel unius Codicis auctoritate retinenda.

nullis [aliis] al. RB. *aliis* om. W.

Tum habitus St.

tanquam in t. h. numero. Vcd. M. N. V. lectio errore librariorum orta.

idem: omnibus hanc distinctionem ut longe plurimi optimique libri confirmant, etiam Vind. ita sensus concinnitas satis defendit. Nam et in *corporum* et in *tanto hominum numero* iam expressum est, quo *idem* sit referendum, præterea *omnibus* initio positum vim pronominis cum vi repetit. Accedit ipse verborum sonitus. cfr. c. 24. *genus spectaculorum unum atque in omni cœtu idem. idem omnibus*; WwB.

gna corpora et tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia: minimeque sitim æstumque tolerare, frigora atque inediam cælo solove assueverunt.

- 5 Terra etsi aliquanto specie differt, in univ-
sum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda,
humidior, qua Gallias, ventosior, qua Noricum
ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum ar-
borum impatiens, pecorum fecunda; sed plerum-
que improcera. Ne armentis quidem suus honor
aut gloria frontis; numero gaudent, eæque solæ
et gratissimæ opes sunt. Argentum et aurum pro-
pitiine an irati dii negaverint, dubito. Nec ta-
men affirmaverim, nullam Germaniæ venam ar-
gentum aurumve gignere; quis enim scrutatus
est? Possessione et usu haud perinde afficiuntur.

corpora tantum ad imp. valida. (et omisso) Vb. Ar.

*assueverint Vb. F. M. et in Va. suppl. Nor. Sed ipsius scri-
ptoris iudicium in re certissima interponere absonum est.*

tollerare St. Vind.

Humilior. N.

satix frugiferam Vind.

*propitii an irati Vc. N. F. Ang. T. Spir. Bon. Kath. Put.
RPBWw. propitii dii an irati Vb. prop. an nati Harl. propi-
tiine an irati Vade. M. V. H. Nor. Vienn. Par. utrumque
recte Latine dici non dubium. cfr. Walther. ad h. l. et Hess.
Comment. II. p. 8. sed propitiine eo præferendum, primum
quod talia librarii addere non solent, tum quod ita opposita
multo accuratius distinguuntur idque scriptoris iudicio maxime
convenit.*

*proinde Vb. Ang. F. M. V. T. et in St. var. lect. Bon. Spir.
Put. Kath. PRGw. usu proinde accipiuntur. Harl. perinde
reliqui Codd. etiam Vind. St. H. Par. Rom. Mon. Vienn. ex*

Est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quæ humo finguntur. Quanquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent formasque quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt atque eligunt: interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. Argentum quoque magis quam au-

recentt. Bekker., Walther. idque recte. Haud *perinde* absolute positum respondet Græco: οὐχ οὕτως, οὐ τόσον; scilicet semper inest comparatio. Sed ea tacite supplenda; scriptori enim obversabatur, quantum pretium vulgus hominum auro argentoque tribueret. quod qui improbant (in quibus est Orellius) nihilominus tamen comparationem admittere coguntur. Ceterum *perinde* et *proinde* passim mutari non negamus, sed ubique discrimen esse affirmaverim. *proinde* enim tantummodo significat, esse quandam duarum rerum similitudinem; *perinde* autem duo orationis membra æquat. Iam cum præmisso *haud* æquitas negetur, inde in vulgari sermone, ut apud Suetonium, *haud perinde* idem fere significat quod apud nos: *nicht eben, nicht sonderlich*. Sed apud Tacitum hoc fieri nego; apud eum enim ubique subest comparatio. cfr. præter loca a Walthero laudata Annal. 2, 63. *non Pyrrhum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse*, scilicet ac Segestem; eodem modo infra cap. 34. *nationes haud perinde memoratæ* explicandum. scilicet, quam quæ antea memoratæ sunt. H. 2. 80. H. 4. 62. Igitur non erat, quod Waltherus quoque Pichenam et Gronovium erroris notaret. aliter statuit Hess. Comm. I. pag. 10.

utilitate Vb. F. Ang. Vind. Vienn. Par. Rhen. quod haud dubie ad vulgarem loquendi usum propius accedit, sed *vilitate* exquisitius dictum. ad sensum cfr. *non alias, quam* Ann. 3. 73. 5. Curt. 8. 1. 24.

rum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promiscua ac vilia mercantibus.

- 6 Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt angusto et brevi ferro sed ita acriter et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. Et eques quidem scuto frameaque contentus est; pedites et missilia spargunt, plura singuli, atque in immensum vibrant nudi aut sagulo leves. Nulla cultus iactatio, scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt; paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. Equi non forma, non velocitate con-

argentum quoque. quoque om. Nor. Rom.

affectatione Vad. V. Nor. Rom. Rhen. *affectione* cett. illud haud dubie ab iis profectum, qui rariorem vocis *affectionis* sensum, qui post Ciceronem demum frequentior esse coepit, ignorabant. *Affectatio*, cui simulatum et nimium studium inest, a Taciti mente plane alienum.

pluraque singuli St. H. Nor. Par. G. sed *plura singuli* omnes Codd. Italici, (etiam T. puto) Spir. Bon. Kath. Put. Rom. *que* ab iis additum crediderim, quibus oratio particula omissa abruptior fieri videbatur; sed iam eo delendum quod *plura singuli* appositionis loco cum *spargunt* iunctum; sed *que* addito haec iunctura perit et verba *pluraque singuli* ad sequentia atque in immensum magis trahuntur, quod contra sensum scriptoris.

lectissimis coloribus distinguuntur. St. non male; sed activum melius convenit studio, quod *lectissimis* expressum est. quare male mutant in *lectissimis*; quod epitheton magis rem poetice illustrat quam accurate dictum est.

aut galeae sic omnes libri excepto uno Turicensi. Sed plu-

spicui; sed nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In universum æstimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti præliantur apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute delectos ante aciem locant. Definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt idque ipsum inter suos vocantur; et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. Acies per cuneos componitur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubiis præliis referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium; nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas, multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt. Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, ralis ferri nequit ob antecedens *cassis aut. æ* attractione sequentis litteræ ortum.

varietate Vind. T. Spir. Nor. Rom. sed quam inde finxit lectionem Passovius, *variegare*, vereor, ut a latinitate Taciti aliena sit.

æstimanti Vade. F. M. H. St. Tur. Bon. Kath. Put. *extimanti* Vb. Ang. *existimanti* Vc. N. V. quarum lectionum varietas hac in voce in Salustii Codd. passim occurrit. *roboris* om. Vind.

diffinitur T. St. Vind. Spir. Put. *difinitur* Bon. Kath. innumeris locis initio vocabulorum syllabæ *de* et *di* inter se confunduntur.

infinita aut libera ex MSS. soli Vad. M. Ed. Par. Nor. *ac libera* cett. Codd. etiam Tur. Stutt. Hum. Vind. Ar. Spir. Bon. Put. Kath. Mon. Vienn. Has particulas in MSS. sæpissime inter se mutari satis constat. Sed h. l. *aut* vel sine libris reponendum.

et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione præsunt. Ceterum neque animadvertere neque vincere, ne verberare quidem, nisi sacerdotibus permissum: non quasi in poenam, nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt; effigiesque et signa quædam detracta lucis in prælium ferunt. Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiæ et propinquitates et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. Hi cuique sanctissimi testes,

Ac enim post infinita positum, nil nisi vim antecedentis minuit et supervacaneum est, contra aut posito, arctioribus finibus vocabulum infinita circumscribitur: regibus non infinita fuit potestas, imo ne libera quidem. cfr. Hor. Tursell. Ed. Hand. V. I. p. 548. 49.

neque verberare quidem F. V. T. M. Vind. Bon. Put. Kath. Nor. *nec verberare quidem* Par. Spir. P. *ne verberare quidem* P. Arund. St. H. et cett. Codd. Italici. quare nihil est, quod ab optimorum et plurimorum Codd. auctoritate recedas; præsertim cum *neque* ter repetitum admodum frigeat, neque tertium membrum a prioribus satis disiungat.

imperitante Vb. F. Ang. *imparante* M. *inspirante* Ar. prius, quamvis apud Tacitum satis frequens, tamen trium librorum, (qui haud dubie unum exemplum sequuntur) auctoritate non satis firmatum; ceteras lectiones mera scripturæ menda habeo.

non casu Vind. *non casus, non fortuita con.* W. contra Codd.

ululatus feminarum Vind. T. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. verborum positio minus probanda; præcipua enim vis in *feminarum* posita.

hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges vulnera ferunt; nec illæ numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnanti-
bus gestant. Memoriam proditur, quasdam acies 8
inclinatas iam et labantes a feminis restitutas
constantia precum et obiectu pectorum et mon-
strata cominus captivitate, quam longe impatien-
tius feminarum suarum nomine timent, adeo ut
efficacius obligentur animi civitatum, quibus in-
ter obsides puellæ quoque nobiles imperantur.
Inesse quin etiam sanctum aliquid et providum
putant, nec aut consilia earum aspernantur aut
responsa negligunt. Vidimus sub divo Vespasia-
no *Veledam* diu apud plerosque numinis loco
habitam. Sed et olim *Auriniam* et compluris alias

exigere ita omnes fere libri MSS. et Editt. Vett. *exsugere*
vel *exugere* solus Arundelianus. et *exig.* Vbc. nec *exigere* T.
Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. aut *exigere* satis et librorum
auctoritate et iis, quæ initio capitis disputavimus, defenditur.

Veledam Vae. N. M. Vind. V. St. H. Bon. Spir. Nor. Kath.
Par. Rom. Mon. Stat. Silv. 1. 490. cfr. Hist. 4, 61. Codd. Med.
Valedam Vc. *Voledam* Vd. *Veledum*. Vb. F. Ang. *Velledam*
Put. Vienn. Βελήδα Dio. C. 67. 5. *Voledam* defendit Niebuh-
rius Mus. Rhen. II. 3. p. 360; frustra; et hoc nomen a *Völa*
derivatum vult; sed quibus utitur argumentis, ea mihi quidem
parum probabilia esse videntur; ita ut *Veledam*, plurimorum
librorum auctoritate firmatum, non sit sollicitandum.

Auriniam Vabce. St. H. Bon. Spir. Put. Kath. *Aurinam*
Vind. *aurimam* F. *albrimam*. Ang. *albriniam* Va. in margine;
albrinam Vb. in marg. vel *Albruma* Ve. in m. *Auarimam* M.
in Vd. desunt verba a loco — *auriniam*; *Fluriniam* N. sed
spl. *Albriniam*. Iornand. in reb. Goth. c. 24. *Aliorunas* memorat.

compluris Va. Spir. Bon. Put. Par.

venerati sunt non adulatione, nec tanquam facerent deas. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem ac Martem concessis animalibus placant. Pars Suevorum et Isidi sacrificat. Unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signum ipsum, in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem. Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur. Lucos ac nemora consecrant, deorumque nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.

10 Auspicia sortesque ut qui maxime observant. Sortium consuetudo simplex: virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere

et martem Vde. H. Nor. Vienn.

sacrificant Vind. Vienn.

assimilare et Codd. et Editt. veteres confirmant, sed aliis locis variant Ann. 15, 39; 16, 17. 13. 46. 1. 28. mihi quidem admodum probabilia videntur, quæ nuper V. Cl. Freundius in Lexico de h. voce disseruit. *assimilare ex imagine* Vind. *assimilare* tuentur WPGR.

lucos et nem. M. V. quod fortasse recipiendum.

id quod sola. Vb. F. Ang. solum Par.

temere ac fortuitu Vd. M. Nor. Rom. *fortuito* cett. Codd. et Editt. Vett. ita etiam in Ann. 2. 77. *fortuito* omnes adhuc Editt. sed illud, ubi Codd. auctoritas accedit, retinendum. cfr. Gernhard ad Cic. Off. 1. 29. Goerenz ad Cic. de Finn. 5. 11. Ruhnke, Scholia ad Suet. Tib. 39. et Oudend. ad h. l. et ad Cæs. 7. 20. priore loco *fortuito*, altero *fortuitu* Orell. tuetur, etiam Phil. 10. 2. *fortuito* habet. nostro loco

ac fortuitu spargunt. Mox, si publice consuletur, sacerdos civitatis; sin privatim, ipse pater familiæ precatus deos cælumque suspiciens ter singulos tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspiciorum adhuc fides exigitur. Et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatusque interrogare. Proprium gentis, equorum quoque præsagia ac monitus experiri. Publice aluntur iisdem nemoribus ac lucis candidi et nullo mortali opere contacti, quos pressos sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus observant. Nec ulli auspicio maior fides non solum apud plebem, [sed] apud procures, apud sacerdotes: se enim ministros

defendit w. retinent WG. Pro *temere* in H. est *tenent* etiam in St. spl. sed haud dubie librarii errore. *tenent* enim pugnat contra *spargunt* quod sequitur.

consulatur Bekkerus et contra Codd. et invito ipso Ernestio, quem laudavit, typis exprimendum curavit. *consulitur* et ipsum contra MSS. reposuit Walchius.

ipse pater familias V.

isdem nem. St. *hisdem.* F. M.

hinnitus ac fremitus Vcb. Vind. Ang. F. N. V. Spir. Bon. Put. Kath. Mon. sed tale asyndeton ferri nequit.

sed apud procures. sed omittunt Vabd. Ang. F. N. M. H. St. Rom. id retinent Vce. V. Spir. Bon. Kath. Put. Nor. Par. sed h. l. durius omitti, equidem non dixerim; vis oppositi satis declaratur ipso vocabulo *procures*; neque abhorret ab usu Taciti; quare Codd. auctoritatem sequendam puto. quanquam non nego omnia, quæ adhuc ab editoribus tractata sint loca, a nostro differre (vide apud Kamsh. Gr. Lat. Ed. 2dæ auctorum no-

deorum, illos conscios putant. Est et alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorant. Eius gentis, cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium suorum patriis quemque armis committunt: victoria huius vel illius pro praeiudicio accipitur. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes; ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. Coeunt, nisi quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, quum aut inchoatur luna aut impletur: nam agendis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant; sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. Illud ex liber-

mina). Ibi enim aut post simplicem negationem *sed* omittitur, quod apud Salustium frequentissimum, aut ubi *non-modo* praecessit, *etiam*, *quoque* (*sed* omisso) sequitur. quod nostro loco fieri non potuit, quod *proceres* et *sacerdotes* plebi non adnumeravit *sed* opposuit. Unum locum ap. Senec. Herc. fur. vs. 16. cum nostro conferre licet. *sed* retinent RPBWw.

prætractentur N. et fortasse Vc. *sed* hæc vox non est Latina; *pertractentur* reliqui Codd. et Editt. vett. et recte quidem. vide Vers. Vernac. *pertractarentur* Rom. corrupte.

incidit. omnes fere Codd. et Editt. vett. etiam Vind. St. cuius varietatem Walther. h. 1. falso exscripsit. lectio *inciderit* quam Cod. H. Editt. Nor. Par. tueri dicuntur, eodem ex errore fluxit, quo cp. 10. *prohibuerint* scripserunt. *inciderit* retinent GPWBR.

auspicacissimum monstrum lectionis, et facillima litterarum c et t mutatione ortum, probante Passovio, recepit Gruberus.

tate vitium, quod non simul nec ut iussi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione cunctantium absumitur. Ut turbæ placuit, considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi ius est, imperatur. Mox rex vel princeps, prout ætas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur; si placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est armis laudare. Licet apud concilium accusare quoque et discrimen capitis intendere. Distinctio poenarum ex delicto: prodi-

nec ut iussi Vace. F. N. St. H. Par. Vienn. *nec iniussi* Vd. Long. Nor. Rom. *nec iussi* Vb. Ang. V. Vind. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. *nec iniussu* M. *nec iussu* Bamb. *nec ut iussu* Arund. P. Quibus ex lectionibus et *iniussi* et *iniussu* sensu carent, sed id probant syllabam ante vocabulum *iussi* antecessisse, quare lectio *nec iussi*, per se non spernenda, concidit. relinquitur igitur optio inter *ut iussi* et *ut iussu*; prius præfero quod Cod. Arundeliani auctoritas non satis certa, et in oppositis orationem variare Tacito usitatissimum. iam cum adverbium antecesserit, atque ablativus *cunctatione* sequatur, nominativus interpositus orationis elegantiam maxime auget.

Ut turba placuit coniectura Gronovii, quam Bekkerus recepit, vix cuiquam probabilis videatur. *turbæ* omnes Codd. et Editt. vett. confirmant. Sed fuit, qui *ut* non ad initium concionis sed ad ordinem considentium referret; quod magis etiam alienum a simplicitate Germanorum dixerim. Neque enim septa et cancellos comitiorum, neque ordines XIV. in Germanorum concione quisquam cogitaverit.

quibus tamen et coerc. Vad. Longol. Edd. Paris. Norimb. lectio compendio scripturæ ortum, quod recte animadvertit Waltherus.

tores et transfugas arboribus suspendunt, ignavos et imbelles et corpore infames coeno ac palude iniecta insuper crate mergunt. Diversitas supplicii illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed et levioribus delictis pro modo poena; equorum pecorumque numero convicti mulctantur. Pars multæ regi vel civitati, pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis eius exolvitur. Eliguntur in iisdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque reddunt. Centeni singulis ex plebe comites
 13 consilium simul et auctoritas adsunt. Nihil autem neque publicæ neque privatæ rei nisi armati

ignavos, inbecilles in corpore infames sceno ac M. corpore informes St. nulla in ceteris Codd. varietas; neque erat quod in hoc loco hærent interpretes. flagitium enim quamvis fœdum a populi alioquin castissimi moribus non abhorreere videtur, cui et cum Gallis et cum Romanis varius erat usus atque commercium.

pro modo poenarum. sic omnes Massmanni quoque Codd. ita ut Acidalii coniectura poena Codd. auctoritate non firmetur. Nihilominus tamen etiamnum facere non possum, quin eam vel contra Codd. retineam. Non enim hæc est quæstio, quæ ferri possint, sed quæ Taciti orationi convenient; iam verba: sed et levioribus delictis pro modo poenarum equorum pecorumque numero convicti mulctantur, non bene esse composita nemo negaverit. Accedit quod post pro modo poenarum certe equorum aut pecorum vel pecorumve ponendum erat; quod cum neglexerit scriptor, verba pro modo poenarum plane superflua sunt. Quam facilis fuerit corruptela nemo non intelligit. quare laudo Bekkerum, Walchium, Rupertium quod Acidalii coniecturam retinuerint. poenarum expressere PGw.

exolvitur Vabcd, M. scripturæ genus in optimis Codd. ubique usurpatum.

agunt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probaverit. Tum in ipso concilio vel principum aliquis vel pater vel propinquus scuto frameaque iuvenem ornant; hæc apud illos toga, hic primus iuventæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox reipublicæ. Insignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignationem etiam adolescentulis assignant; ceteris robustioribus ac iam pridem probatis ag-

suffecturum probaverat St.

Cum in ipso Long. Nor. Rom. *Tum cum in ipso.* Vb. Ang. F. *Tum eum* Arund. Vind. Spir. Bon. Kath. Put.; reliqui et *eum* et *cum* ignorant. Scriptura Codd. Longoliani docet, unde hæc varietas orta sit. Solemni enim errore *tum* in *cum* mutatum; fuere librarii, qui utrumque retinebant; mox editores *cum* in *eum* mutarunt. Vana igitur est omnis pronominis interpretatio, cum, unde ortum sit, facile sit ad intelligendum.

principis dignitatem Va. Arund. quod merum interpretamentum esse videtur. *principum* Mon. *principiis* Kath.

ceteris robustioribus: ita omnes Codd. *ceteri* emendavit Lipsius, adsentientibus Ernestio, Broterio, Seebodio. id quod mihi quoque probatur. Primum enim hoc nemo in dubium vocaverit, *principes* et *comites* hoc loco sibi opponi, et partem principatus in eo esse positam, ut magna comitum manu circumdatus sit. cfr. I. Cæs. B. G. 6, 23. qui solis principibus ius comites alendi tribuit. „atque ubi quis e principibus in concilio dixit se ducem fore“ etc. hoc igitur discrimen inter principum filios et ceteros iuvenes, qui scuto et framea ornantur, quod illi, quamvis adolescentuli, in principis dignationem perveniunt, ceteri robustioribus aggregantur. Neque honori principum hoc quis datum recte dixerit, ut eorum filii cum nondum satis firmi ætate essent, in comitum numero haberentur. Contra si principes et ipsos in comitum numero habitos fuisse statuis, sequentia *magnaue et comitum* — *acerrimi comites* cum prioribus pugnant. Ce-

gregantur, nec rubor inter comites aspici. Gradus
 quin etiam ipse comitatus habet iudicio eius,

teri autem iuvenes, cum principibus comparati, recte dicuntur, quod eadem omnium ætas esse dicitur. Neque *rubor*, quod opposuerunt, de principibus modo recte dicitur, sed etiam ad ingenuos cives bene refertur. Quod enim Germanorum hominum de libertate erat iudicium, quam ad licentiam prope accessisse nemo negaverit, mirum videri poterat, homines libertatis amantissimos in clientelam principum sese addixisse. Ita etiam Diodorus (5. 29) de comitatu iudicavit ἐπάγοντας δὲ καὶ δεράποντας ἐλευθέρους. quod Tacitus etiam vocabulo *sectantur* significat. Iam quod Passovius de significatione verbi *assignare* monuit, id sermonis latini usu non firmatur, vel potius refellitur; *assignare* enim nullibi pro *promittere* dicitur. Scilicet ipse sensit vir doctissimus, si filii principum quamvis adolescentuli principis dignationem acciperent, quæ non alia posset intelligi, quam quod et ipsi comites circum se haberent, lectionem *ceteris* locum habere non posse. Waltherus qui et ipse rei difficultatem intellexit, quod qui principis dignationem habent, inter comites referantur, *robustioribus et iam pridem probatis* ad principes referre, *adgregantur* pro *adnumerantur* habere videtur; quare ante verba *Nec rubor inter comites aspici* interpungit atque hæc ab antecedentibus plane seiungit, quasi in universum dicta sint, sed ita tollit fundamenta, quibus patroni lectionis *ceteris* inprimis nituntur.

gradus quin etiam ipse N. M. Vind. Bon. Spir. Kath. Put. Par. Mon. Vienn. gr. *quin ipse etiam* Vb. Ang. F. gr. *quang. etiam ipse* St. sed sub linea *quin*; falso laudat huius libri varietatem Gruberus. sed ceteri libri *quin etiam et ipse* confirmare videntur, si varietatem librorum recte notavit Massmannus. Sane hæc abundantius dicta esse facile intellexeris. verbis enim *quin etiam* satis declaratur, hunc comitatum ab eo quem sibi vulgo fingeant, fuisse diversum. neque facile statuas, quorsum verba *et ipse* sint referenda; de principatu enim non cogitandum; quare *et* ex antecedente *etiam* eoque mutilato ortum esse videtur, *ipse* autem adiectum ut subiecti notio

quem sectantur; magnaue et comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus, et principum, cui plurimi et acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ vires, magno semper electorum iuvenum globo circumdari; in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat. Expetuntur enim legationibus et muneribus ornantur, et ipsa plerumque fama bella profligant. Quum ventum in aciem, turpe ¹⁴ principi virtute vinci; turpe comitatui virtutem principis non adæquare. Iam vero infame in omnem vitam ac probrosum superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare præci-

magis acueretur. cfr. Virg. Ecl. 7. 11. Hessium qui *et* defendit, iam Waltherus refutavit; Walchius nuper utrumque vocabulum *et ipse*, Rup. *et* eiecit, GPwB. retinent.

magna et comitum (que omisso) M. contra usum Taciti.

et ipsa plerumque. his in verbis desinit Ve.

non æquare Vind. Vc. N. V. Bon. Spir. Kath. Put. *non adæquare* rell. et St. Hum. Long. Par. Vienn. Nor. quod priori præferre nemo non dubitaverit.

superstitem principes sui St. *superstite principe suo* Hum. *superstitem* Vind.

principum sacram. est. Vb. F. Vind. Spir. Bon. Put. Kath. Mon. *principium* Ang. sed longe plurimi libri etiam H. Long. Stutt. Nor. Vienn. *præcipuum* idque præstantius. quanquam prioris lectionis latinitatem falso in dubium vocavit Passovius. sed hoc loco ubi singularis *principi* antecessit, recte statuas *principum* errore librariorum ex *præcipuum* ortum esse. Accedit quod quæ antea probata dicebantur, et ipsa pars sacramenti erant, eo haud dubie spectat *præcipuum*.

puum sacramentum est. Principes pro victoria pugnant, comites pro principe. Si civitas, in qua orti sunt, longa pace et otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies, et facilius inter ancipitia clarescunt, magnumque comitatum non nisi vi belloque tueare. Exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam

princeps pro victoria pugnat Vb. F. Ang. librarii emendationem olet.

adolescentum Nor. Rom. Vienn.

quia ingrata F.

clarescunt Vabd. F. Ang. M. H. St. Long. Nor. Rom. *clarescant* Vc. N. Vind. V. Spir. Bon. Kath. WPRw. *et ut facilius inter ancipitia clarescant* Bon. Put. Par. Mon. Vienn. Indicativum potiore lectionem habeo, quia *et* – *et* positis hæc duo orationis membra arctius inter se cohærent, et in priori *ingrata genti quies* indicativo soli locus est; præterea nihil erat, quod gloriam militarem inter ancipitia incertam diceret; denique sequentia, quamvis *que* iuncta, tamen minus arcte cum antecedentibus cohærent, et secunda persona verbi transitus in coniunctivum multo facilior. cfr. c. 36. *falso quiescas*; Ann. 6. 8. *adsequare*, 3. 54. *coerceas*. Sed Waltherus, qui ut magis etiam hæc seiungeret, punctum ante *magnumque* posuit, mihi quidem falsus esse videtur. cfr. c. 13. *magnaque et comitum* etc.

tueare Vbc. St. Ar. H. Vind. F. M. N. V. Ang. Bon. Spir. Kath. Put. Par. *tueantur* Vd. Nor. Lips. Oberl. *tuentur* Va. *tueantur* et *tuentur* sunt mera inventa librariorum, qui his terminationibus insolentiam dictionis leniri statuebant.

exigunt enim principis sui liberalitate. Codd. nil variant, nisi quod in St. Vind. *libertate*, in H. *principes* corruptum est, nullus præpositionem *e*, vel *a* addit. quam consilio omisisse

victricemque frameam. Nam epulæ et quanquam incompti largi tamen apparatus pro stipendio cedunt. Materia munificentiae per bella et raptus. Nec arare terram aut expectare annum tam facile persuaseris, quam vocare hostem et vulnera mereri. Pigrum quin imo et iners videtur sudore acquirere quod possis sanguine parare. Quo-¹⁵ tiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigunt dediti somno ciboque, fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura fe-

Tacitus videtur, quoniam a liberalitate nil exigimus, et quod in hoc verbo non modo petendi sed etiam obtinendi significatio inest. cfr. Suet. Claud. 12. *Ut rata essent, quæ procuratores sui statuerent, precario exegit.* quæ quidem significatio a persona exactoris videtur esse profecta, quippe qui exigit quidem, sed etiam obtinet.

nam epulæ et quanquam incompti largi tamen apparatus ita omnes credo libri MSS. St. H. Long. Ar. Vabcd. T. Ang. Vind. N. M. Bon. Spir. Kath. Par. Nor. *convictus* primus Puteolanus invexit; exhibent Vienn. et Mon. inter recentiores P. *epulæ et apparatus* est Hendiadys pro *epularum apparatibus* cfr. Cic. Off. 1. 8. Sueton. Vitell. 13. Cic. Orat. 25. Philipp. 2. 39. Tac. Hist. 2. 62; quæ loca Hessius congegit Varr. Lect. et Observ. in Taciti Germ. Comm. III. p. 18. nuper Walchius et ante *quanquam* eiecit ut *apparatus* pro genitivo haberetur. [*et convictus*] R. perperam utrumque.

per bella. per om. Rom.

hostem Ar. H. St. Par. Nor. Vienn. quod fortasse præferendum, quia scriptori obversabatur Virgilianum: *vocantque clamoribus hostem.* receperunt nuper Gruber. et Rup. *hostes* WPBw.

multum. non ante *mult.* delerunt Lipsius Ern. Bekk. uncinis inclusit W.

minis senibusque et infirmissimo cuique ex familia. Ipsi hebent mira diversitate naturæ, quum iidem homines sic ament inertiam et oderint quietem. Mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo a singulis, sed publice mittuntur, electi equi, magna arma, phaleræ torquesque. Iam et pecuniam accipere docuimus.

16 Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est; ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant, non in nostrum morem connexis et cohærentibus ædificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive incitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. Quædam

habent Vind. Vb. F. Ang. Bon. Spir. Kath. *hñt* M. V. *ipsi habent miram diversitatem* Long. Put. Mon. Vienn. *hebent* St. H. N. et cett. libri MSS. ut videtur.

idem homines M. *iisdem* Vb. Ang. *hisdem* F.
oderunt Par.

non modo singulis M. H. præpositio propter sequens publice omitti non potest. *sed et publice* Par. St. Nor. Rom. et Passovius merito eiecit, ut dictioni Tacitinæ parum conveniens. cfr. supra ad cap. 10.

nec pati quidem M. sed cfr. supra ad c. 9. neque est dubium, quin omissa iunctura vis orationis augeatur.

in nostri morem Vb. F. Ang. *in nostro more* Arund. menda ex compendiis scripturæ orta.

loca diligentius illinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitentur. Solent et subterraneos specus aperire eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemi et receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum eiusmodi locis molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita autem et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt. Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum; cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta et singulos artus exprimente. Gerunt et ferarum pelles, proximi ripæ negliger, ultiores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae sæpius lineis amictibus velantur eosque

illinunt F. M. N. St. Ar. quæ quidem forma Taciti ætate usitator fuisse videtur. cfr. Struve de Latt. Decl. et Coniug. p. 195. et Forc. s. v.

et splendente Spir. Bon. Kath. Put. Mon. contra Codd. et usum Taciti. vide cap. seq.

liniamenta Vbd. Ang. F. N. V. St. Spir. Bon. Put. Par.

fimo operiunt Bamb. Arund. *ornant* St. illud glossam sapit, hoc mendum scripturæ est.

suffugiumque Par.

si ea desit Par.

Sarmathæ St. Vind. Bon. Kath.

aut Parthi V. sed *aut* in comparatione parum conveniens.

purpura variant partemque vestitus superioris in
 manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacer-
 18 tos; sed et proxima pars pectoris patet. Quan-
 quam severa illic matrimonia, nec ullam morum
 partem magis laudaveris. Nam prope soli barba-
 rorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis
 admodum paucis, qui non libidine sed ob nobili-
 tatem plurimis nuptiis ambiuntur. Dotem non
 uxor marito sed uxori maritus offert. Intersunt
 parentes et propinqui ac munera probant, mu-
 nera non ad delicias muliebres quæsitæ, nec qui-
 bus nova nupta comatur, sed boves et frenatum
 equum et scutum cum framea gladioque. In hæc
 munera uxor accipitur, atque invicem ipsa ar-
 morum aliquid viro affert. Hoc maximum vin-
 culum, hæc arcana sacra, hos coniugales deos
 arbitrantur. Ne se mulier extra virtutum cogita-
 tiones extraque bellorum casus putet, ipsis incipi-
 entis matrimonii auspiciis admonetur venire se
 laborum periculorumque sociam, idem in pace,
 idem in prælio passuram ausuramque. Hoc iuncti
 boves, hoc paratus equus, hoc data arma denun-

et manicas non ext. M.

et lacertos Vd. T. M. Mon. vide supra ad c. 16.

magis laudaverim St. sed ris spl. maioris laudis F. *magis*
laudas Yb. *magis laudis* Ang. omnes corrupte.

ad muliebres (cultus spl.) *quesita nec quibus nova nupta or-*
natur St. ex qua quidem lectionis varietate recte aliquis coniiciat,
 videri librarium vetustius aliquod exemplum esse secutum.

ipsis incipientibus matrimonii auspiciis St. i. *incipientibus ma-*
trimonium ausp. Par.

hæc iuncti — hæc — hæc St.

cient; sic vivendum, sic pereundum: accipere se, quæ liberis inviolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant rursus, quæ ad nepotes referantur. Er- 19

sic viventes sic parientes Long. Nor. Rom. *si vivendum sit perinde accipere* Harl. *perendum* St. spl. *pariendum* in margine. *pariendum* etiam Va. H. Par. quod nuper Gruberus recepit, quum aperte a sciolo quodam excogitatum sit, qui in pariendo primariam feminarum laudem posuit. Sed quis hoc ferat post *vivendum*? neque modus pariendi sanctitate matrimonii mutatur; neque parere recte aliquis ad vitam pudicam referat. hoc enim inest in *vivendum*. Sed uxorem, mariti laborum sociam, etiam honesta morte perire decet.

reddant Vbc. F. Ang. Par. lectio haud indigna, quæ meliorum librorum auctoritate firmetur; etsi non est diffitendum, ex sequentibus facile pluralem numerum oriri potuisse.

rursus quæ et Codd. et Editt. vett. iungere notavit Waltherus; sed in eiusmodi rebus auctoritas Codd. nulla; neque exempla, quæ ille laudavit, ut *rursus* initio orationis et ante relativum positum excusaret, ad hunc locum explicandum aliquid faciunt; nam positus eius et initio et fine orationis insolitus; igitur sive *accipiant rursus* sive *rursus quæ* iungis, neutrum ex vulgari sermone illustrari potest. Quare dispiciendum, utrum melius sit ad sensum scriptoris declarandum. Iam nemo non intelligit, si hæc tria incisa, *quæ liberis — quæ rursus — quæ ad nepotes* ad accipere se sunt referenda (recte enim Gruberus mihi docuisse videtur *digna* absolute esse positum), in omnibus notionem repetitæ actionis debere inesse. hæc cum verbis *reddat et referantur* in duobus membris exprimatur, in tertia particula *rursus* posita et quidem post verbum, ut animi legentium magis ad eam adverterentur. Accessit fortasse *κακοφωνίας* ratio, quod adverbium verbo postposuit. *rursus quæ* Waltherus; *rursusque ad nepotes referant* Rhenanum secutus Bekkerus.

referantur Vabcd. F. Ang. V. T. H. Vind. Spir. Bon. Put. Nor. Mon. *inferantur* St. *deferantur* Par. Vienn. *referant* M. N. in Vd. totus locus ita corruptus: *hoc etc. data, parata*

go septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptæ. Litterarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. Paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena præsens et maritis permissa. Abscisis crinibus nudatam coram propinquis

arma renuntiant; sic viventes sic parientes, accipere se quæ liberis rursusque ad referantur.

septa pudicitia ita Codd. etiam Harl. et Vind. et Editt. vett. omnes; excepto Tur. qui *separta* habet et Arund. in quo *septæ* scriptum esse dicitur, quod Passovius et Sellingius male defenderunt; multo ante Gronovius Codd. lectionem recte explicaverat; „pudicitia tuta et inexpugnabilis, — sive moribus gentis, sive moribus ipsarum.“ Nam non ea tantum septa sunt, quæ custodibus muniuntur, sed ipsa pudicitia se seipit castitate et morum severitate; cui opponitur pudicitia publicata, quæ in propatulo habetur, ad quam omnibus aditus patet. Idem statuit Grævius: „pud. bene custodita ac non facile expugnabili vivunt“ itidem Wernsdorfius: „pud. munita, firma, et inexpugnabili vivunt, tam pudice, ut nullis expugnari vel corrumpi possint illecebris.“ Præterea *septa* abl. sequente participio *corruptæ* firmatur. mutata enim forma quam maxime convenit stilo Taciti; prius part. loco adiectivi positum, alterum vim causalem habet. contra duo participia, quorum alterum alterum explicat, eodem casu ita inter se iuncta, ut alterum initio, alterum fine orationis positum sit, plane contra usum loquendi pugnat. *septa* nuper receperunt Walth. Grub. Kiessling. *septæ* retinerunt Teub. Bekk. Walch. Hess. Rup.

quorum poena parentibus et maritis permissa ita Codd. Bamb. Arund. et nuper Bipontini (Gruber perperam Cod. Hnmmelianum adiungit). quæ lectio haud dubie ex compendio scripturæ male intellecto orta. *pns* quod in St. exstat, et *præsens* et *parentibus* explicare licuit.

abscisis crinibus M. Vd. F. T. St. *adscissis* Vb. Ang. *adci-*
sum Long. *accisis* reliqui Codd. et Edd. vett. *adcisis* Nor. Sed

expellit domo maritus ac per omnem vicum verberare agit. Publicatæ enim pudicitiae nulla venia; non forma, non ætate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi sæculum vocatur. Melius quidem adhuc hæ civitates, in quibus tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel transigitur. Sic

accisis crinibus num alibi dicatur incertum; contra *abscisis* confirmant Lucanus Phars. VI. 563. «illa comam læva moriente abscidit ephebo» ubi hoc præcedenti *vulsit* opponitur, *abscissus* Virg. Aen. 4, 590. *flavescentes abscissa comas* sed sensu diverso. Ceterum *abscissus* et *abscisus* in Codd. sæpissime mutari docuerunt Drakenb. ad Liv. 3, 1, 34. et Ioann. Rhod. ad Scribon. Larg. Compos. 100. Denique *accisis crinibus* si quidem latine dicitur, nostro loco non quadrare videtur; nam idem fere quod attondere significare statuunt, sed nostro loco *decalvare* desideratur. sed cfr. Freund. in Lex. s. h. v.

verberans agit Arund.

ruptæ enim St. sed in marg. *publicatæ. publicatæ enim.* pro *enim* Lipsius coniecit *etiam*, probante Perizonio. Falso si quid video. quod enim ad solas virgines hoc spectare voluerunt, id contra se habet. Nam ad mulieres in universum pertinet; Taciti autem animo haud dubie Romanorum mores observabantur, apud quos nuptæ potissimum de læsa pudicitia accusabantur. Verbis igitur *maritum invenerit* matrimonia sæpius iuncta et soluta significantur.

maritum invenit Vc. Vind. N. V. T. Edd. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. *maritus invenitur* St. *invenerit* Va. H. et cett. libri MSS. quod ex silentio Massm. conficias. præterea Edd. Rom. Par. Nor. quam quidem lectionem præferendam duxi, primum quod compendio scripturæ facile obscurari potuit, tum quod coniunctivus h. l. sequenti *videt* bene opponitur, tertium quod in coniunctivo inest significatio, suum iudicium ab aliorum discrepare.

hæ civitates Vind.

unum accipiunt maritum quo modo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire aut quenquam ex agnatis necare flagitium habetur; plusque ibi boni mores valent quam
 20 alibi bonæ leges. In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur, crescunt. Sua quemque mater uberibus alit; nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas; inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat. Sera iuvenum venus eoque inexhausta pubertas. Nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas: pares validæque miscentur; ac robora parentum liberi referunt. Sororum filiis idem apud

nec longior cupiditas F. Vienn. quod incitatiores Taciti orationem male interrumpit.

et sordidi Vd.

quæ mirantur Vbcd. F. Ang. V. sed hic i. m. *miramur*. *in hæc corpora nutriuntur et crescunt*. Ar. *minantur* (r. spl.) St. *miramur* cett.

ubere St.

nec anc. nec nutr. Vd. *non anc. non n.* Vb. F. Ang. *nee anc. aut n.* M. *ne anc.* St. Omnia corrupte. *Nec - nec* non latinum est; *non - non* nimiam vim his verbis addit; *nec - aut* diversitatem personarum inducit, quæ nulla est.

dignoscas M. V. T. Vind. Spir. Bon. Vienn. Kath. Par. Nor. *delitiis* Bon. Spir. Put. quæ scripturæ tenuitas seriori ævo debetur.

iuventas Vb. F. Ang. *iumenta* M.

avunculum, qui ad patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur et in accipiundis obsidibus magis exigunt, tanquam [ii] et animum firmitus et domum latius teneant. Heredes tamen successoresque sui cuique liberi, et nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patru, avunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratiosior se-

qui ad patrem Vacd. F. N. T. H. St. Edd. Spir. Kath. Bon. Nor. Rom. (Put. *quia ad*). sed *apud patrem* exhibere Codd. M. V. Vb. Ang. ex Massm. silentio coniicias; cuius lectionis falsitatem bene docuit Waltherus. *apud* induxit Rhen. retinuit B.

hunc nexum. *hunc* om. F. *habet* pro eo ponunt Vb. Ang. etiam St. sed *hunc spl. sanguinisque* idem. *artiore* Par. de qua scriptura cfr. Moser. ad Cic. de Rep. III. 10. 471.

accipiundis F.

tanquam et in animum Vabcd. V. N. Ang. Long. St. T. H. Bon. Spir. Put. Kath. Mon. Nor. *tanquam et anim.* M. Vienn. Par. ita ut *tanquam ii et an.* soli Codd. F. Bamb. Ar. confirmare videantur; sed de his quoque incertum. *ii* fluxit ex emendatione Rhenani. quare eiiciendum puto. etsi enim pronomine omisso dubium esse videtur, ad quemnam verbum referendum sit, nemo tamen hoc ad eos referat, qui obsides imperant; *in* ex repetitione litteræ *m* ortum et postea transpositum esse videtur.

avonculi Ed. Par.

Quanto ante plus om. Vb. F. Ang. *tanto maior* Vabcd. Ang. F. H. N. V. St. Nor. *quanto plus — tam maior* M. *quo maior* soli Vind. T. Bamb. Ar. Long., ut videtur. accedunt Editt. vett. *tanto* ex emendatione ortum puto. *gratior* Vbd. T. H. Vind. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. sed *gratior* libri MSS. longe plurimi. *tanto generosior sen.* Harl. *gratior sen.* (*tanto omisso*) Par.

21 nectus; nec ulla orbitatis pretia. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui quam amicitias necesse est; nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimiciæ iuxta libertatem. Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatis epulis excipit. Quum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes: proximam domum non invitati adeunt, nec interest: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad ius hospitis, nemo discernit. Abeunti si

seu patrias Vind. — et pecorum Vd. — recipit satisfactionem Vb. F. Ang. — utilitate in publ. Long. Nor.

defecere Vacd. F. M. T. H. num alii libri e. gr. Vb. Ang. Lipsianam lectionem e Cod. N. repetitam defecerint confirmant, in Massm. silentio perquam dubium. sed aperte falsam esse nemo non intelligit.

monstrator hospitii et comes: ita cum Mon. Rhag. interpungendum censeo; puncto, quod Waltherus ut Spir. Bon. Put. Riv. posuit, non opus est. Continuatur enim oratio. pro hospitii apud Passovium nescio an typosetarum lapsu hospitibus exscriptum est. hospitis retinuit W.

quantum ad ius hospitis. — hospitis h. l. Vb. F. M. N. V. T. St. Long. H. Spir. Bon. Put. Kath. Nor. Mon. Vienn. confirmant contra Lipsium, qui hospitii emendandum censuit; quod num in Vacd. Ang. legatur, incertum. sed quantum F. omisit, non plane contra sensum sed durissime. hospitii retinere GBW.

quid poposcerit concedere moris; et poscendi invicem eadem facilitas. Gaudent muneribus; sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. [Victus inter hospites comis.] Statim e somno, quem ²² plerumque in diem extrahunt, lavantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt; separatæ singulis sedes et sua cuique mensa. Tum ad negotia nec minus sæpe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando nulli probrum. Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ raro conviciis, sæpius cæde et vulneribus transiguntur. Sed [et] de

poposcerit. omnes fere libri et Edd. vett. *poposcerint* Va. *poposceris* Aldina lectio, quam Rhen. mai. Lips. Pichena exhibent, pessima.

[*victus inter hospites comis.*] hæc verba suppositicia esse recte VV. DD. iudicarunt. quicquid igitur obloquitur Waltherus, bonum sensum ne ipse quidem elicit. Ne coniectura Sellingii quidem, *communis* pro *comis* legentis, huic loco consultum puto. Vel sic hæc verba ieiuna et superflua. Quare qui hæc verba a Tacito profecta credunt, videant se summi scriptoris laudibus officiant. uncinis ea inclusit Walchius; retinent wPGRB.

statim enim somno Vac. N. V. Rom. scilicet præpositionem *e* compendio scripturæ pro *enim* scriptam iudicarunt librarii.

Crebræ, ut inter vinolentos, rixæ. Raro conviciis, sæpius cæde et vulneribus transigitur. St. lectio haud contemnenda. Verbum *transigere* absolute positum quam maxime ex usu Taciti. cfr. Ann. 12. 19. *bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur.* similis locus infra: *mens — retractatur.* quæ verba a Passovio sunt seiuncta. sed in dissensione ceterorum Codd. nil mutare ausim. apud Waltherum fœdus error *cæde de vulnerib.* pro *cæde et vuln.*

sed de reconciliandis Vbc. F. Ang. N. V. T. St. Spir. Put. Mon. *sed de reconciliatis invicem inimicis* Vind. *sed de re-*

reconciliandis invicem inimicitiis et iungendis affinitatibus et asciscendis principibus, de pace denique ac bello, plerumque in conviviis consultant, tanquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci: ergo detecta

concilitatis invicem inimicitiis Bon. Kath. *inimicitiis* etiam V. T. Arund. Spir. Put. Par. Mon. Vienn. fortasse et alii vett. libri. facilis enim error in talibus vocabulis per compendium scriptis. In Put. e. gr. *inimiciis* exstat. Iam *et* recte omissum puto. Indignum enim Tacito dicere, præter *cædes* et *vulnera* etiam res serias in conviviis esse tractatas. Sed vis orationis maxime eo augetur, quod quæ apud ceteras gentes ad vitæ iucunditatem pertinere putantur convivia, apud Germanos, barbaros homines, ad consultationem de rebus gravissimis adhibentur. Ut igitur *omissa iudiciorum existimatio reconciliari* recte dicitur, ita non solum *inimici* sed etiam *inimicitie* reconciliantur. Accedit quod *invicem* additum est, quod minus apte de personis quam rebus additur. *et-inimicis* rett. wGBPRW. *et de bello* Vd.

nec astuta Vb. F. Ang. quæ lectio, quamvis reiicienda, id certe comprobatur *nec callida* in altero membro positum esse integrum, neque ex Groslotii codice (?) *aut callida* emendandum.

adhuc Vcd. M. N. T. H. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. *et ad hoc* Vb. Long. *ad hec* Va. Rom. Par. *ad hoc* St. u spl. *adhoc* Ar. Nor.

licentia ioci Vabcd. Ang. F. T. N. Vind. Long. Bon. et cett. Editt. vett. *loci* St. H. fortasse et M. et Ar. Rhen. Lips. *loci* quod nuper Walchius recepit, Waltherus defendit, mihi quidem absurdum esse videtur. quem enim locum isti intelligunt? scilicet convivia commemorata erant, sed quid ad hoc commemoratio loci? Contra *ioci* usitati in conviviis, nisi quod metus delatorum apud Romanos vocem convivis præcluserit.

et nuda omnium mens postera die retractatur; et
 salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum
 fingere nesciunt; constituunt, dum errare non
 possunt. Potui humor ex hordeo aut frumento ²³
 in quandam similitudinem vini corruptus; pro-
 ximi ripæ et vinum mercantur. Cibi simplices:
 agrestia poma, recens fera aut lac concretum. Sine
 apparatu, sine blandimentis expellunt famem;
 adversus sitim non eadem temperantia. Si indul-
 seris ebrietati suggerendo quantum concupiscunt,
 haud minus facile vitiis quam armis vincentur.
 Genus spectaculorum unum atque in omni coetu ²⁴
 idem. Nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, in-
 ter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt.
 Exercitatio artem paravit, ars decorem; non in

ergo detecta et nuda omnium mens postera die retractatur.
 ita iunctim omnes Codd. sed in Ed. Vienn. Nor. et in Codd.
 St. Hum. post *mens* maior interpunctio *mens*. *Postera*. quos
 Passovius secutus, negavit aliter aut Latinitatem constare aut
ergo explicari posse. scita sane sed non necessaria interpunctio.
Ergo tantum ad *detecta et nuda* trahendum; *mentem* pro *con-*
silio dici nemo negaverit. Iam quidem *mens nuda et detecta*
omnium ita quoque intelligi possit, ut animi affectus intelliga-
 tur. sed id non tam longe ab altera significatione recedit, ut
 non commode cum verbo *retractatur* iungi possit. et plures
 sensus brevi verborum ambitu includere quam maxime ex usu
 Taciti est. Passovium secutus est G.

ordeo T. Vind. Spir. Bon. Kath. Put.

corrupti Ar.

et adversus sitim St.

vitiis Codd. sed *vino* Bamb.

lucrum est. Vind. *iudicium* St.

artem paravit Vabd. N. F. H. Harl. (V. in marg.) Nor.

quæstum tamen aut mercedem: quamvis audacis lasciviæ pretium est voluptas spectantium. Aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, quum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis iuvenior, quamvis robustior, alligari se ac venire patitur. Ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant. Servos condicionis huius per commercia tradunt, ut se
 25 quoque pudore victoriæ exolvant. Ceteris servis non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis utuntur; suam quisque sedem, suos penatis regit. Frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret; cetera domus officia uxor ac liberi

Rom. Par. *parat* T. St. Vind. Vc. M. Ang. etiam Long. credo Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. prior lectio haud dubie præferenda. cfr. Passovius ad h. l.

voluptas expectantium H.

aleam quidem quod mirere Vd. *aleam quod miretur* Vc. *defecerint* T. WGR.

et de corpore GB.

quanvis iunior T. Vind. Bon. Spir. Kath. *iuvenior* plurimi et optimi Codd. Vatt. H. St. Par. Rom. Nor. *exolvant* Bon. Put.

ministris Va. *ministeriis suis* Vd. *in ministeriis* F. *miseriis* M. varia corruptelarum genera, quorum fons est ἀβλεψία librariorum.

penatis. Par. *penates* RBWwGP.

cetera domus officia. Non erat quod in h. l. offenderet Passovius. Officiis enim, quæ servis imperantur, apte adiunguntur, et recte officium utrumque dicitur. Præterea bene Walth. ani-

exequuntur. Verberare servum ac vinculis et opere coercere rarum; occidere solent non disciplina et severitate sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune. Liberti non multum supra servos sunt: raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus quæ regnantur. Ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt. Fenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. Agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur,

advertit *domus officia* non *officia domus* consilio a Tacito esse positum, ita ut prioribus, quæ *domus officia* non sint opponuntur, quem ad sensum declarandum etiam *cetera* facit, quod sæpius ita ponitur ut tantum ad notionem generalem, quæ in antecedentibus est, referatur, quæ sequentibus illustratur et explicatur. ita hoc loco *cetera* i. e. *domus officia*. Similis usus pronomini *ἄλλος* apud Græcos. cfr. Walch. Emend. Liv. 59.

exequuntur Vabd. F. V. Bon. Put. *exequantur* Vc. N. *exsequuntur* cett.

impune est: Vind. T. St. H. Harl. Bon. Spir. Put. Kath. Par. Mon. Vienn. de Vatt. quos Waltherus laudat, incertum; *est* Nor. Rom. om. postea Rhen. Ald. Ern. Oberl. Passov. B. retinent RWwG.

super servos sunt. St.

his gentibus Vb. F. Ang. Nor. Par. *hiis g.* M. *hys g.* St. *is g.* Vienn. sed litteram *h* sæpissime falso vel addi vel demi in vulgus notum.

regnant V. T. H. F. M.

universis vices Vbc. F. Vind. Harl. Ang. M. N. St. T. Spir. Bon. Kath. *in vices* Vad. V. Nor. Rom. Par. *vice* H. *vicis* Bamb. *per vices* Put. Mon. Vienn. Rhen. Aldin. Passovius

quos mox inter se secundum dignationem parti-
untur. Facilitatem partiendi camporum spatia
præstant. Arva per annos mutant et superest ager.
Nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore
contendunt, ut pomaria conserant et prata sepa-
rent et hortos rigent: sola terræ seges imperatur.
Unde annum quoque ipsum non in totidem dige-

Walch. sine ulla Codd. auctoritate. *in vices* unice verum; id-
que etiam plurimorum Codd. scriptura *universis vices* firma-
tur; in quibus syllaba una excidit propter similitudinem
litterarum; *uiuices* enim scribebatur. quam nuper unius Cod.
Bamb. auctoritate induxit lectionem Gruberus, assentiente Ru-
pertio, ab *universis vicis* (hoc a *vicus* derivans) ut neque Codd.
auctoritate firmatur, ita contra ipsius Taciti auctoritatem pu-
gnat, quippe qui nullam civium descriptionem per vicos me-
moret; quas enim Cæsar gentes cognationesque hominum,
qui una coierint, memorat (B. G. 6. 2.) easdem a Tacito vi-
cos adpellari nemo dixerit. Ceterum falso hunc locum ad no-
madum mores trahunt, cum ad solos agros vi captos perti-
neat, quos invicem occupabant. Cæsar's testimonium de Suevis
ante oculos habuisse sed aliter interpretatus esse videtur Tac-
tus. cfr. Cæs. B. G. 4. 1 sq. 6. 2 sq.

spatia præbent Vd. N. H. in V. (i. m.) var. lectio in Va.
præstant Vabc. F. Ang. M. St. T. Bon. Spir. Put. Kath.

laborare contendunt Vbd. Ang. F. M. T. Harl. Va. (in m.)
in N. var. lect. Bon. Spir. Put. Kath. *labore contendunt*.
Vacd. St. H. Vind. Long. Nor. Par. quæ lectio haud dubie
præferenda; primum enim *laborare cont.* quod Passovius de-
fendit, Latinum esse negaverim; tum causa depravationis inde
orta, quod *labore* compendium scripturæ esse rati, hoc emen-
dandum esse censuerunt, præsertim cum infinitivus verbo fi-
nito adpositus quadrare videretur.

ne pomaria T. *ut hortos* Vabd. Ang. F. N. H. St. M. Long.
Nor. Rom. Vienn. Par. quod ferri possit, si etiam *ut prata* le-
geretur. Nihilominus tamen hæc repetitio particulæ a nostro

runt species. Hiems et ver et æstas intellectum ac vocabula habent, auctumni perinde nomen ac bona ignorantur. Funerum nulla ambitio; id 27 solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis cumentur. Struem rogi nec vestibibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adiicitur. Sepulcrum cæspes erigit; monumentorum arduum et operosum honorem, ut gravem defunctis, aspernantur. Lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. Feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quæ nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

Validiores olim Gallorum res fuisse summus 28 auctorum divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantum enim annis obstabat, quo minus, ut quæ-

loco aliena. *lectionem et hortos tuentur* Codd. Vat. c. V. T. Bon. Spir. Kath. Put.

degerunt Vind.

observatur: corpora (ut omisso) Vind. Bon. Put. Rhen. Mon. quod propter similes ductus litterarum in extrema syllaba factum videtur.

adicitur Nor. sic Cod. Med. alter *adicere* Ann. 12. 1.

per operosum Vind. T. Bon. Spir. Put. Mon. vitium e syllabarum transpositione natum.

honestum est. verbum om. Vd. H.

in communi omnium Par. *in communi omni* St.

que gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscuas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? Igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boihemi nomen signatque loci veterem me-

potentia divisas Vad. N. M. H. St. Long. Nor. Par. Rom. *diversas* Vbc. F. Ang. Harl. V. T. Bamb. Bon. Spir. Kath. Put. Prius mihi multo præstantius videtur, quicquid obloquitur Passovius. Notio hostilis animi, quam alii intelligunt, ab h. l. aliena est; scilicet magnorum regnorum ea est condicio, ut cum in agrorum amplitudine magna pars potentiæ sit posita, fines proferant atque accuratius describant. Contra parvis populorum regnorumve opibus multi agri vel inculti, vel a singulis occupati, et præda victoris sunt. Quare solummodo *divisi* agri recte opponuntur *promiscuis*. præterea exempla, quibus similitudinem notionum *divisus* et *diversus* comprobasse sibi videbantur, a nostro loco alienissima. Neque putaverim fieri posse ut a quoquam magis idonea inveniantur. *diversas* Pw.

et *Moenum* longe plurimi libri inter quos Harl. St. Long. H. N. *Menu* Par. *Mœmi* T. Kath. *Mœni* Bon. Put. *Mœnim* Arund. Spir. Priorem formam *Mœnum* cum plurimorum Codd. consensus, tum ipsius Turicensis varietas veram esse comprobat, quæ haud dubie ex *Mœnū* orta est. cfr. Plin. H. N. 9. 17.

boihemi Vacd. V. M. Long. Nor. *boiemi* T. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. *boiuhemi* H. (in marg. *bohemi*) *nomen bohemi* N. *bohemi* Par. *boiëmionem nomen* Va. *boiën nomen* (in marg.) Va. *bohiemi* St. *manet adhuc boiis e munere nomen* Bamb. *Borrenum* Harl. Mihi quidem lectio *boihemi*, ut quæ pluribus et optimis Codd. nitatur, ceteris præferenda esse videtur. *boiemi* PBWw.

signatque N. M. H. in St. var. lect. spl. *significatque* cett. Prior lectio memorabilis, quam equidem recipere nullus du-

moriam, quamvis mutatis cultoribus. Sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis, Germanorum natione, an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, quum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertum est: quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripæ bona malaque erant. Treveri et Nervii circa af-

bito. apud scriptores enim sequioris ætatis *signare* sæpissime ponitur, ubi priores *significare* habent. cfr. Ind. Quint. et Forcell. *significat* WwBRPG.

Aravisci hæc lectio omnium fere Codd. consensu confirmata; in Bon. Put. Mon. Vienn. typothesiarum lapsu *Aranisci* et *Araniscis* expressum. eodem errore etiam in T. semel *Aranisci*. in Pann. a boiis Vad. N. V. a bois T. M. Longol. ab ois Vc. H. a bois Harl. a bois (et ab osis) Vb. Ab Osis haud dubie emendandum, quæ sola lectio sensum præbet. an boii ab araviscis St. an osi M. Osci Vc. Osi Vabd. N. F. H. sed in St. osi deletum et in margine adscriptum boi.

Germanorum natione. notanda Edit. Kath. distinctio. *Utrum Aranisci in pannoniam? ab Osis Germanorum natione? an Osi ab Araniscis?* quæ distinctio inde mihi orta esse videtur, quod ita discrepantiam inter hunc locum et cap. 45. tolli posse iudicabant. Ceterum *Germanorum natione* ferri posse videtur, si hæc ita interpretaris: quæ Germanis nationibus adnumeratur.

commigravemerint Vabd. Ang. M. *commigraverint* F. T. H. St. Long. *commigraverunt* Vc. N.

Treveri Codd. unus V. *Treneri*.

Neruli omnes fere libri. Vacd. N. M. T. V. H. St. Long. Bon. Spir. Put. Kath. Mon. Vienn. Nor. Par. *Heruli* F. Ang. Harl. *Herculi* Vb. Ne in Hummeliano quidem, quod Passovius iudicabat, melior lectio primitus fuit. *Nervii* est Rhenani emendatio in Ed. 1519. Iam *Nerui* et *Neruli* facile inter se mutari potuisse, quis est quin intelligat?

circa affectionem St. H. M. Long. Nor.

fectionem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. Ne Ubii quidem, quanquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

29 Omnium harum gentium virtute præcipui Ba-

Germanicæ orig. Kath. Germanice Vad. T. V. H. St. Par. Germanici N.

Treboci Vc. V. T. Bon. Kath. Put. Triboci Vad. N. M. Tribocci Vb. Ang. F. H. St.

Nubii omnes libri. unus Vb. in margine: vel Ubii. Nubii qui quaqua St. Nubii facile oriri potuit ex NEUBII, quod Gruteri acumen coniectura restituit. quare neque Longolius audiendus qui negationem sustulit, neque Lipsius qui eam ante erubescunt intrusit. cfr. Strab. VII. 1. 4. ubi Νουσίπροι pro Οὐσίπροι scriptum. Nemetes. Ubii quidem Par.

meruerunt M. inuenerunt Vb. T. Ang. sed b. (in margine) meruerint. Coniunctivus magis ex ratione Taciti; eumque et Codd. et Edd. vett. confirmant.

conditoris sue Vd. qui pravam Lipsii coniecturam præcepit. cfr. Passov. originem erub. Vb. (in marg.)

custodirent T.

Batavii Vacd. N. F. V. (Vb. in marg.) T. Long. Spir. Bon. Kath. Put. Nor. batani Vb. Ang. batami M. bathi H. (in marg. Batavi) batani (in marg. bathi) St. sed infra batavis M. uatavis F. neque vett. Codd. discrepare videntur, nisi quod uatavis Vb. sed in marg. batavis. Lectiones batanii, batani, batami nonnisi errore librariorum ortæ esse videntur, quippe qui ductus litterarum n et u non distinguerent. Ipsa termi-

tavi non multum ex ripa sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos et antiquæ societatis insigne. Nam nec tributis contemnuntur nec publicanus atterit; exempti oneribus et collationibus et tantum in usum præliorum sepositi velut tela atque arma bellis reservantur. Est in eodem obsequio et Mattiacorum

natio *Batavi* videtur esse sequioris ætatis corruptio, ubi, ut apud Zosimum 3. 6. βαταβία, *Batavia* Pacat. Pan. ad Theod. c. 5. in Tab. Peut. *Patavia* nomen terræ scribebatur. Scripturam *Batavi* confirmant præter poetas (e. gr. Lucan. 1. 431. *Vangiones Batavique truces* Martial. Ep. 8. 33. Sil. It. 3. 608.) I. Cæs. B. Gall. IV. 10. ubi sola Codd. discrepantia *Vatavorum* est, Plin. H. N. IV. 15. 29. et innumeri loci apud Tacitum (cfr. Index a Rupertio confectus) ubi raro variant libri. accedunt inscriptiones. cfr. Orellius Inscriptt. Lat. Sel. 2004 etc.

insula Vc. N. Par. lectio memorabilis.

Chattorum Vac. N. V. St. T. Spir. Bon. Put. Vienn. *Chattorum* Vb. Ang. *Cactorum* F. *chactorum* M. *Catthorum* Mon. *Cattorum* Vd. Nor. Par. WwB. Waltherus ad Ann. 1. 55. et alibi, præterea Hülsemann (Iahn Phil. Jahrb. Vol. 1. Fasc. 2. p. 430.) aspirationem immerito damnarunt, quæ et priscae linguae consentanea est et præter Codd. auctoritatem, et Strabonis atque Ptolemæi scriptura *Χάττοι* confirmatur; ex ipso recentiore nomine argumentum sumpserunt Passov. Hess. Wenk. Hist. Hassor. T. II. 22. 5.

imperii fuit. F. Manet honos antiquæ societatis id. nec tam trib. id. honoribus id. honeribus M.

conteruntur T. sic et Fulv. Ursinus legerat.

Mattiacorum ita Codd. e. gr. Vd. N. M. *Matiacorum* Vc. *Mact.* Vb. F. H. *Matticorum* Par.

gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii reverentiam. Ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo et cælo acrius animantur. Non numeraverim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiumque consederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum et in-

Rhenum ultraque vett. term. Danubiumque imp. V.

ceterum similes St.

animatur F.

numeraverim ita omnes fere Codd. Vatt. quod ex Massmanni silentio coniicias (sed teste Brot. in Vc. *numeravimus* legitur) Long. St. H. Edd. Par. Rom. Nor. *numeramus* V. T. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn. quam lectionem Passov. Hess. Dilth. Teubert. receperunt. Passovius falsus est, quod Tacitum rem manifestam coniunctivo exprimere potuisse negat. Cum enim ultra veteres imperii terminos Rhenum Danubiumque hi homines sedes posuissent et postea haud dubie provinciæ, quæ Germania superior nominabatur, adnumerarentur, poterant pars Germaniæ haberi. Neque defuisse videntur, qui partem transrhenanæ Germaniæ imperio Romano accessisse gloriarentur. Quos ut refelleret Tacitus, originis incolarum admonet, qua sola res ad liquidum perducere potuit. Quare recte Tacitus suum iudicium, quod ab aliorum abhorrebat, hac enuntiandi forma expressit. Imo *numeramus* mihi quidem ieiunum esse videtur. Nil enim erat, quod Tacitus commemoraret, quæ in usum et consensum vertent. Hoc autem inest ex Passovio iudicio in forma *numeramus*.

Germanos populos F.

danuviumque Vc. dannuviumque B. Ang. danubiumque cett.

Decumathes Va. N. Nor. Par. Thecumathes H. deum athes-agros M.

opia audax dubiæ possessionis solum occupavere. Mox limite acto promotisque præsidiis sinus imperii et pars provinciæ habentur.

Ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio 30 saltu inchoant, non ita effusis ac palustribus locis ut ceteræ civitates, in quas Germania pate-
scit; durant siquidem colles, paulatim rarescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur si-
inopie audax St.

Ultrochos pro ultra hos M.

chatti, chati, catti (ita St.) carti, chacti, cacti etiam h. l. variant libri MSS.

hircinio saltu et infra hircinius St. Herquinius M. Hercyninus Mon. Hercinius Spir. Nor. Put. incohant St.

*patescit, durant; ita Codd. et Edd. vett. usque ad Rhen. omnes, nuper PG. ex Codd. unus M. durat habet. Sed si durant ad Chattos pertinent, duplex oritur difficultas. primum enim pro non ita effusis - neque erat dicendum. tum durare h. l. aut idem significat, quod sæpius apud scriptores huius ætatis, scilicet „iniquam vitæ condicionem constanter ferre.“ sed hoc neque personarum, neque rerum notioni respondet; nam loca plana et effusa multo minus sunt aspera quam montana et saltuosa, et ipsi Chatti laborum patientiores quam ceteri Germani. Sin vero Chatti durant idem est quod: eorum sedes usque ad eum locum porriguntur, recte etiam montes durare dicuntur. quod enim de personis dicitur, quidni etiam ad res referatur? Iam cum toties temporis locique notiones in verbis inter se commutentur, (cfr. durare, manere, καταμέ-νειν, continuare, nostrum fortdauern. cfr. supra c. 22 et infra 45. diem noctemque continuare potando, et: Suionibus Sitonum gentes continuantur.) durant h. l. idem significat, quod porri-
guntur. Ita durant et rarescunt, ut persequitur et de-
ponit inter se iuncta, alterum alterum illustrat. sed pro paulatimque quod in veteribus libris est (nuper retinere BR.) paulatim exhibent N. F. M. V. T. Spir. Bon. Put. Kath. St.*

mul atque deponit. Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus et maior animi vigor. Multum ut inter Germanos rationis ac sollertiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi Romanæ disciplinæ concessum, plus reponere in duce quam in exercitu. Omne robur in pedite, quem super arma feramentis quoque et copiis onerant. Alios ad prælium ire videas, Chattos ad bellum: rari excursus et fortuita pugna. Equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, cito cedere. Velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior
 31 constantiæ est. Et aliis Germanorum populis

H. (de Vatt. silet Massm.) Denique *siquidem* secundo loco positum, neminem offendet, quem innumera apud Tacitum transpositionum genera non fugiant. cfr. Wernike de elocutione Taciti.

prosequitur atque deponit St. (simul omisso.)

maior animis vigor H. *animi* M.

poscere ordines St.

intelligere necessitates Nor.

nonnisi Vb. Ang. F.

ratione disc. Vd. N. T. Spir. Bon. Nor. Put. Mon. Vienn. nuper PGw. *roe disc.* Vabc. F. Ang. Arund. Long. Par. Bamb. *romanæ* M. St. pro *concessum* St. *consensum*; qua quidem lectionum varietate erroris origo facile declaratur.

coonerant V. T. St. Spir. Bon. Kath. Put. *onerant* Par.

raro excursus V. N. Vc.

proprior est constantie St. *proprior etiam* Par. *constantie: est et aliis* G. p. *usurpatum: Rara audentia. Apud in* Par. *interpungitur.*

usurpatum raro et privata cuiusque audientia apud Chattos in consensum vertit, ut primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi hoste cæso exuere votivum obligatumque virtutis habitum. Super sanguinem et spolia revelant frontem seque tum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac parentibus ferunt. Ignavis et imbellibus manet squalor. Fortissimus quisque ferreum insuper anulum, ignominiosum id genti, velut vinculum gestat, donec se cæde hostis absolvat. Plurimis Chattorum hic placet habitus, iamque canent insignes et hostibus simul suisque monstrati. Omnium penes hos initia pugnarum, hæc prima semper acies, visu nova. Nam

raro et privata Vcd. in Va. var. lect. M. V. T. Spir. Bon. Kath. *rara* cett. præferendum duxi *raro*; nam ita duo momenta quæ verbis insunt „melius discernuntur“. ita bene Walth. *rara* PBRGW. *usurpatum*. *Raro* Bon. Spir. Put. (sed is *Rara*.)

cuiusque audientia St.

hoste cæso T. Bon. *exso* Spir. Kath.

obligatum virtuti (que om.) M.

frontes V. T. Bon. Spir. Put. Kath.

seque tamen demum St. (tum spl.)

rettulisse Bon. Put. Kath.

ignavis inbellibus M. *imbecillibus* V. sed in marg. *inbellibus*.

anulum Vab. T. N. V. Spir. Bon. *ferreum anulum* (insuper spl. m. s.) St.

gestant St.

Chattorum Vacd. N. M. V. *cactorum* T. *cunctorum* Vb. Ang. *Cattorum* et supra *Cattos* St.

namque canent Vb. Ang. *cavent* F. Par. Mon. Vienn. Rhag.

simul suis Vb. F. *simul suisque quisque* St.

Iam ne in pace Vb. Ang. F.

ne in pace quidem vultu mitiore mansuescunt. Nulli domus aut ager aut aliqua cura; prout ad quemque venere, aluntur, prodigi alieni, contemptores sui; donec exanguis senectus tam duræ virtuti impares faciat.

32 Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat, Usipi ac Tencteri

cultu citiore Vbc. Ang. F. N. Arund. M. St. Par. Vienn. *vultu* Vad. H. V. *voltu* T. Spir. Bon. Put. Kath. qua de varietate recte Orellius: „Ceterum *voltu* præstare videtur eo quoque nomine, quod *cultu* vix recipit epitheton *mitiore*; *cultus* *mundior*, *tersior*, *elegantior*, *ornatior*, *minus squalidus atque horridus*, *amœnior*, *mollior* etiam esse potest; *mitior* quod ad animi sensum in vultu elucentem magis pertinet haud arbitror.“ quod perperam impugnavit Walther; qui enim supra dicitur *oris habitus*, non recte *cultus* adpellari poterat; neque assequor, cur nam ad *visu nova* referri noluerit.

Usipi Vabcd. Ang. F. N. M. T. V. St. Harl. Bon. Spir. Kath. Par. Nor. Vienn. *Usipii* soli Codd. Hum. Arund. Bamb. et Longolii confirmare videntur, sed id ipsum perquam dubium. Quare lectionem Codicum recipere nullus dubito, cum etiam Græce nomen Νευσίπποι Strabo VII. 1. §. 4. Οὐσίπποι Ptol. II. 11. Ed. Sickler. Οὐσίπποι Plut. Cæs. 22. scribatur. Iam quod Ann. 13, 55. et 56. Hist. 4, 37. (in utroque loco *Usipi* est varians lectio notante B.) Agr. 28. 32. *Usipii* legitur, etiamnum dubium, num Codicum lectio satis diligenter notata sit, neque damnanda eorum opinio, qui varias eiusmodi nominum terminationes admittunt. cfr. Sal. Iug. 18. (ubi Codd. inter *Armeni* et *Armenii* fluctuant.) Accedit quod tertia terminatio *Usipetes* in usu fuit Ann. 1, 51; Cæs. B. G. 4, 1. 4. 16. Flor. IV. 12. 23. Οὐσιπέται Dio Cass. 39, 47. 54. 20, 32. 33. Appian. de reb. Gall. XVIII. *Usippi* Aeth. Cosmograph. *Usupii* aut *Nuspii* Tab. Peut. *Usipii* servant Ww. RPGB.

Tenteri Vb. F. Ang. Harl. *Teneteri* M. T. Bon. Spir. Put. (sed is

colunt. Tencteri, super solitum bellorum decus equestris disciplinæ arte præcellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam Tencteris equitum. Sic instituere maiores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, hæc iuvenum æmulatio, perseverant senes. Inter familiam et penates et iura successionum equi traduntur: excipit filius non ut cetera maximus natus, sed prout ferox bello et melior.

Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant; 33

c. 35. *Theneteros*.) *Tencteri* Vacd. N. V. (ut ex Massmanni silentio coniicias), Hum. et Longol. quam quidem lectionem veram puto. cfr. Tac. Ann. 13, 56. Hist. 4, 21. 64. 77. quam in hoc nomine maxima Codd. varietas; et T. Kath. quidem quater *Teneteri* Bon. *Tencteri*, *Teneteri* et *Theneteri* et c. 38. *Thencterorumve*; St. *tenetteri*, *tencteri* et c. 38. *fecterorumve*; *Teneteros* c. 33. M. Spir. *Thencteros* N. V. *Tenteros* Vbd. Ang. F. et c. 38. *tentecorumve* Vb. *Tenterorum vegens* Ang. *Tanterorumve* F. *tenct*. M. *Thenct*. V. *Tent*. Mon. *Thenct*. Spir. Bon. *Thenctat*. T. *Thenecter*. Kath. ita ap. Cæs. B. G. IV. 1. libri variant *Tanchteri*, *Tonctheri*, *Teucatheri*, *Tenchatheri*, *Tenchetæ*. *Tenchtheri*, *Teuchteri*. cfr. Oudend. Flor. 3, 10. 14. *Tencteri*; at 4, 12. 15. *Tenctheri*. Neque minor Græcorum scriptorum discrepantia. Appian. de Reb. Gall. 18. *Ταρχεῖαι* Plut. V. Cæs. c. 22. *Τεντερίδαι* Dio Cass. 39. *Τέγκτηγοι* Interpr. Græc. Cæs. B. Gall. *Τερχθέροι* Ptol. II. 11. *Τέγνεγοι*. *discipulis* sed *ine spl. St.* hic casus (*spl. hii*) *St. hoc iuv. St. ped. laus est Hum.*

ut cetera Codd. ut exstat T. m. s. ut extera Put. Bon. extra Mon. Rhag. solemni mutatione syllabarum cæ et ex. cfr. supra cap. hoste exso pro cæso.

Bructeri excurrebant. (olim om.) St. Bruteri Arund. et Vell. II. 105. Ptolemæo Βουσαντέροι audiunt, Straboni Βρύκτεροι. VII. 1. 3. ut recte Codd. lectionem Βουκτεροι emendarunt. cfr. Long.

nunc Chamavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bructeris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu superbiæ odio, seu prædæ dulcedine, seu favore quodam erga nos deorum. Nam ne spectaculo quidem prælii invidere: super sexaginta millia non armis telisque Romanis, sed, quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. Maneat quæso duret-

Chamanos Vb. Ang. M. *camanos* F. sed *chamavos* plurimi Codd. etiam H. (St. *Chamanos* v spl.) et Editt. vett. In capite sequenti maior etiam varietas. *chamavos* Vad. N. H. St. *chaniatos* Vc. *chamatteos* Vb. *chamattos* Ang. Harl. *caniactos* F. *chamanos* M. T. sed *Chamavos* genuinam esse lectionem, non solum plurimorum optimorumque Codicum consensus comprobatur, sed etiam eiusdem nominis apud Græcos scribendi ratio. *Καμαβοί* cum varietate *Καμανοί*, *Καμανοί*, *Χαυμανοί* Ptol. II. 11. cfr. Sickler. *Χαμαβοί* Iulian. Orat. ad S. P. Q. A. et Eunap. Sardinian. Corp. Scriptt. Byz. Ed. Par. T. I. p. 15. cfr. præterea Tac. Ann. 13. 55. et Ammian. Marcell. XVII. 9. apud Auson. Mosella 434. *Chamaves* adpellantur, ubi nulla varietas scripturæ notatur. *Chamavi* Tab. Peut. Segm. 1. eundem esse populum, qui apud Strabonem VII. 1. 3. *Χαμαβριέιοι* audiat, nonnulli statuerunt; neque *Χαῖμας* apud Ptol. II. 11. ab iis alieni esse videntur.

Angrivarios h. l. plurimi libri MSS. confirmant, etiam H. et Harl. et Editt. vett. sed nonnulli variant. *Agervarios* F. hic et c. 34. *Anguivarios* Vc. *Angrivariosum* migrasse M. sed id. cp. 34. *Angrivarios*. eod. capite *Angivarios* Vcd. N. *Angrimarios* Vb. *agrivarios* Ang. etiam St. c. 33. *Anginarios* m. pr. sed *Angrivarios* emendatum et cp. 34. *Angrinarios* idem. verum nomen non est dubium. cfr. Tac. Ann. II. 8. 22. 24. et Ptol. II. 11. *Αγγριουάριοι*; medio ævo eosdem *Angarios* nominatos fuisse multi auctores sunt. quatenus ab *Ansibariis* differant, in commentariis expositum.

pulsis bructeriis Vad.

que gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui; quando in urgentibus imperii fatis nihil iam præstare fortuna maius potest, quam hostium discordiam.

Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgibini et 34 Chasuarii cludunt aliæque gentes, haud perinde memoratæ. A fronte Frisii excipiunt. Maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo vi-

ac certe Spir. Put. Mon.

quando in urgentibus F. N. T. Bon. Spir. Kath. Put. Mon. Vienn. PGRW. *ingentibus* H. St. M. *urgentibus* (in om.) Vbc. Ang. Harl. (?) Long. Par. Nor. Bw. *vergentibus* Arund. *quando urgentibus iam* Vad. Nor. Vienn. *iam urgentibus* Ed. vet. ap. Gronov. corrupte.

Dulgibini Vac. N. V. St. m. 1. Bon. Spir. Put. *dulciboni* Vb. Ang. F. Harl. *dulcubuni* M. (N. in marg.) *dulcubini* V. (in marg.) *dulcubimi* H. *dulgicubini* Vd. (Va. in marg.) *dulcubrini* St. m. 2. in tanta lectionum varietate difficile est ad decernendum, quænam lectio reliquis sit præferenda; et nescio an *Dulgubuni* prætulerim. certe proxime ad Ptolemæi scripturam accedit *Δουλγούμνιοι*.

Casuarii F. Harl. *Chasuarii* M. H. Vb. Ang. St. *chasudrii* N. *Thasuarii* Vad. Nor. Par. *Κασουάριοι* ap. Ptol. II. 11. *Χαττουάριοι* ap. Strab. VII. 1. 3. *Attuarii* ap. Vell. II. 105. Ed. princ. *Attuarii* Ruhnk. *Attuarii Franci* Ammian. Marc. XX. 10. *Chasuarii* Edd. antt. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn. exhibent, sed ex Codd. soli Bamb. Long. Arund. V. T. Vc. hanc lectionem confirmare videntur; sed de tribus prioribus admodum incertum. quare *Chasuarii* reponendum censeo.

cludunt Long. St. H. Bon. Kath. Put. de formis *cludere* et *claudere* ap. Tac. promiscue usurpatis cfr. Hess. et Passov. ad h. l.

Frisii et paulo post *Frisis* Vad. T. St. Bon. ita etiam cap. seq. *Frisis* omnes fere libri. *Frisi* — *fusis* F. *Frisi* — *frisis* Harl. N. M. H. *Fusi* — *fusis* Vb. Ang. *Frisci* — *fricis* Vc.

rium. Utræque nationes usque ad oceanum Rheno prætexuntur ambiuntque immensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. Ipsum quin etiam oceanum illa tentavimus. Et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Hercules, seu, quicquid ubique magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit oceanus in se simul atque in Herculem inquire. Mox nemo tentavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

35 Hactenus in occidentem Germaniam novimus. In septentrionem ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quanquam incipiat a

Frisii — *frisii* V. Φρίσσιοι Ptol. II. 11. Φρίσσιοι Dio Cass. 54. 32. Φρίσσορες Procop. B. G. IV. 20. *Frisei*, *Frisæi*, *Frisævones* vett. Inscriptt. ap. Grut. p. 532. *Frasiabones* sive *Frisiavones* Plin. H. N. IV. 15. 17. sed *Frisii* quoque eodem loco memorantur. *Frisii* veram lectionem puto. cfr. Tac. Ann. 1, 60. iureque nationis T.

Rheno prætereuntur Vb. Ang.

illac tent. T. Par.

vulgavit Vac. St. *voligarit* N.

seu adiit T. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn.

magnum est. Vd. *magnus* Va.

referri Vb. Ang. F.

consensimus omnes fere libri. *consuevimus* H. Cod. vet. Gros-
lotii Bamb. lib. scriptus ap. Lips.

temptavit T. St. Bon. Put. Kath.

sanctius reverentiusque invisum F. *invisus* Vb. *invisis* Ang.

Chaucorum omnes fere libri, et Editt. vett. *caneorum* Vb. Ang. F. *Caueorum* Harl. infra *Chauci* Vadb. Ang. N. M. St. H. T. *Cauci* (h spl.) Vc. *Cauci* F. *Chauci* etiam alias apud Tacitum. cfr. Ann. 11, 18; 19. 1, 38. 1, 60. 2, 17; 24. 13, 55.

Frissiis ac partem littoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus obtenditur, donec in Chattos usque sinuetur. Tam immensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci sed implent: populus inter Germanos nobilissimus quique magnitudinem suam malit iustitia tueri. Sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur. Id præcipuum virtutis ac virium ar-

h. 4, 79. 5, 19. ita etiam Plin. H. N. 4, 14. Ed. Harduin. ita etiam id. XVI. 1. sed *Cauchi* Vell. II. 106. Spartian. Did. Jul. 1. Καῦνοι Strabo VII. 1. 3. Καῦχοι Dio Cass. 54, 32. 60, 30. Ptolemæus; sed Χαῦνις Dio l. 1. *Caïco* Claudian. Stil. I. 225. in Eutrop. I. 379. ita et Lucanus Pharsalia I. 463. cum varr. lectionn. *Chaucos*, *Cachos*, *Caichos*, *Canchos*. cfr. Heins. ad Claudian.

Chattos. eadem quæ supra notata est lectionis varietas etiam h. l. occurrit. *Cattos* WwB.

et tum immensum Mon.

populus autem Germanus Vb. Ang. F.

mauult Vb. Ang. F. maluit Va.

quietius secr. Vc. qui et secretique M.

latrociniis appellantur Vb. Ang. F.

id præcipuum virtutis ac virium argumentum F. M. St. Nor.

id præcipuum virtutis ac virium præcipuum argumentum est T. V. Bon. Spir. Kath. Put. Mon. Vienn. idque ceteros Codd. exhibere, scilicet Vabcd. N., ex Massmanni silentio non collegerim; nam minus accurate eum h. l. Codd. lectiones exscripsisse, ex collatione Broteriana intelligitur. idque enim ex sequentis capitis verbis idque iocundius primus Lipsius induxit. id pretium virtutis ac virium præcipuum argumentum est Waltherus ex Va. recepit. Equidem tamen non intelligo quomodo pretium virtutis h. l. dici potuerit. Ita enim bellicosi populi de bello inferendo iudicare non solent. Præterea non ita magna

gumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus, plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

- 36 In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illaccessiti nutrierunt. Idque iucundius quam tutius fuit, quia inter impotentes et validos falso quiescas; ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina supe-

Cod. Vaticani a. auctoritas, et Turicensem et Venetum, quibuscum Spir. Bon. Put. Kath. fere consentiunt, innumeris locis errare, in confesso est. Denique verborum *virium præcipuum argumentum* positio mihi parum concinna esse videtur.

sup. agunt St. assequeuntur Vb. Ang. F. assequantur St. exercitus plurimus T.

Cherusci ita sine varietate lectionis Tacitus, Velleius, Florus, I. Cæsar, Frontinus passim. sed infra *Charusci* Vd. et in fine capitis *ruina Cerusiorum* Harl. *Χηρουσχοί* Strabo VII. 1. 3. *Χαιρουσχοί* Ptol. II. 11. *Χεγουσχοί* Dio Cass. 56, 18 sq. Zonaras.

iocundius Long. H. (m. 1.) F. M. Spir. Bon. Kath.

agitur omnes fere libri. *agit M. agatur (i spl.) St. agetur Ald.* errore typographico.

nomine superiores T. nomine superioris H. eandemque lectionem Codd. Vaticanos confirmare Broterius auctor est; Massm. enim nil notavit. superiores (i spl.) St. sed nomina superioris veram esse scripturam iam inde patet, quod illæ discrepantiæ sensu carent. sententia satis concinna: apud bellicosos populos, ubi arma plurimum valent, non recte probum atque modestum dixeris nisi eum, qui, cum aliis possit inferre iniurias, tamen vi et armis abstinet. cfr. cp. præced. virium argumentum, quod ut superiores agant, non per iniurias assequuntur.

rioris sunt. Ita qui olim boni æquique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. Tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens; adversarum rerum ex æquo socii sunt, quum in secundis minores fuissent.

Eundem Germaniæ sinum proximi oceano 37 Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens: veterisque famæ lata vestigia manent utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc

stulti vagantur Vb. Ang. F.

Tacti ruina Vabcd. Ang. F. V. Harl. Bon. Spir. Put. et cett. Editt. veteres. *Chatti ruina* T. *Tracti ruina* H. N. M. *Tacti* (sed *r* spl. m. 1.) St. *tracti* nuper receperunt BwG. idque recte; *trahere* enim in his dicendi formulis Tacito solemne (vide Boettigeri Lexicon Taciteum s. v.). Imo mihi quidem perquam dubium, num *tacti ruina* Latine dicatur.

Fusi Va. *Foci* Vb. *Fosci* V.

adversarius rerum Vb. Ang. F. var. lectio in Vd. N. *adversariorum* (rerum spl. m. 2.) *pares et equi socii sunt* St. (in margine: *ex equo*.) *socii sunt* Vabcd. Ang. F. V. M. T. H. Arund. et omnes credo libri MSS. et Editt. vett. *sunt* primus expunxit Lipsius, quem perperam secuti sunt BWwR., nescio quam elegantiam in verbo substantivo omisso odorantes, quæ hoc quidem loco nulla est, cum iam antecedit appositio.

Germaniæ situm Vb. (sed non reliqui Vatt. Codd. quod falso Passovius iudicavit.) Ang. F. Harl. (?) Arund. Long. in V. var. lectio. Par. Nor. Rom. *sinum* tuentur Vacd. N. M. H. T. V. St. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. de Bamb. et Vind. incertum. Sed *sinum* etiam contra MSS. emendandum fuisset, nedum optimorum librorum lectio damnanda.

Cymbri V. T. Bon. Spir. Kath. Put. Mon. Par.

lata vestigia omnes Codd. *late* Rhen. ex ingenio B.

castra et spatia M. ita hic liber sæpius pro *ac*.

quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem. Sexcentessimum et quadragessimum annum Urbs nostra agebat, quum primum Cimbrorum audita sunt arma Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coss.; ex quo si ad alterum imperatoris Traiani Consulatum compute-
mus, ducenti ferme et decem anni colliguntur. Tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio multa invicem damna. Non Samnis, non Poeni, non Hispaniæ Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonuere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso et ipse Pacoro,

quorum ambitum Vabc. Ang. F. H. N. M. Par. quæ lectio inde orta, quod librarii accusativum verbo antepositum desiderabant, quem facile lineola omissa obscurari potuisse stantuebant.

magni exitus constans omnium Codd. lectio; Lipsius vim vocabuli non assequens *exercitum* emendavit; sed illud vel unus locus Ciceronis Parad. IV. 1. „*reditum mihi gloriosum iniuria tua dedit, non exitum calamitosum*“ satis defendit.

quom primum N.

et Papirio F.

Conss. V. cons. Spir. sed Coss. Bon. Comes ex quasi M. Samnites. T. Sanis M.

admovere T. *admonuere* optime Lipsius explicavit: „*admonemur in felicitate sortis humanæ per adversa.*“ Ad vocabuli vim explicandam facit locus Ovidii Met. 10, 625. „*cæde admonitus non est.*“ Nec non Curtii 4, 14, 20. „*admonerentque nos fragilitatis humanæ.*“ pariter sine casu verbum usurpavit Livius II. 56. *tunc enimvero deorum ira admonuit.* Non igitur erat, quod ad dictiones *verbere, flagro, telo admonere* nos relegarent interpretes.

amisso et ipso et ipse p. Vacd. N. Harl. Spir. Bon. Put.

infra Ventidium deiectus oriens obiecerit? At Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Cæpione, M. quoque Manlio fuis vel captis, quinque simul consularis exercitus populo

Kath. Nor. Par. Rom. Mon. amisso et ipse, et ipse p. V. amisso et ipse p. Vb. Ang. H. M. amisso et ipso p. F. T. Vienn. amisso in ipso et ipse pachoro St. Vix dubium esse potest, quin hæc pronominis repetitio ex duplici scriptura *et ipse* – *et ipso* originem traxerit, quæ iam in antiquis libris notata esse videtur. Sed sola lectio *et ipse* sententiæ conveniens est. *Oriens enim populo Romano opponitur; cuius oppositionis vis augetur verbis et ipse adiectis.* Ex hoc enim potissimum intelligitur, quam vana sit Parthorum gloriatio, quod, quæ Romanis obiiciunt, et ipsi perpessi sint. Contra lectione *et ipso* admissa significatur alios duces præter Pacorum amissos fuisse, quod contra se habet. *et ipso PR.*

directus Vb. Ang. St. directus F.

obiecerunt V. Vd. Nor. obiicit Vd. obiicitur Va. sed obiecerit ut sensus concinnitas ita antiqui Codd. et Editt. vett. satis tuentur.

Cæpione Vabcd. Ang. F. cepione Bon. et haud dubie cett. Editt. vett.

M. Manilio N. Mque Manilio Harl. M. Manlio V. M. quoque Manlio St. T. Spir. Bon. Put. Kath. Par. Marcoque Manlio Vabcd. F. Ang. H. ita ut ne unus quidem Cod. MSS. prænomen *Cn.* exhibere videatur, quare omnium Codd. lectionem retineo. *Cn. PRWG. Gnæo B. cfr. Passovius et Waltherus ad h. l. et Adnott. ad Vers. Vern.*

consularis Vabc. Ang. F. H. N. M. V. Bon. Spir. Put. Nor. Mon. Vienn.

populi Romani Vacd. F. N. Nor. populi r. St. P. O. P. R. suarum (pro Varum) M. po. ro. quomodo in Harl. et Ed. Bon. scriptum, in reliquis Codd. et vett. Editt. videtur esse expressum. Frustra fuerunt, qui genitivi formam h. l. defenderent; Codd. enim auctoritas hac in re nulla. Nam et Geni-

Romano, Varum tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. Nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium, donec occasione discordiæ nostræ et civilium armorum expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias affectavere; ac rursus pulsi, [inde] proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

- 38 Nunc de Suevis dicendum est, quorum non una ut Chattorum Tencterorumve gens. Maiorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc tivi et Dativi terminatio, compendii scripturæ interpretatio est.

trisque Nor. Par.

Cæsari Vb. Ang. F. H. St. *Cæsaris* cett. Massmanni Codd. si recte eius silentium interpretor.

pulsi nam proximis H. N. Vbd. Ang. F. M. præterea St. sed in margine *inde* notatum; etiam in Va. varians lectio. *inde* reliqui Codd. ut videtur, T. quoque et Edd. vett. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn. quæ lectionis varietas utriusque vocis auctoritatem imminuit. Itaque eo inclinatur animus, ut illud vocabulum (*nam vel inde*) uncinis includendum censeam. *Inde* enim et ad locum et ad tempus relatum, et ad *pulsi* et ad *proximis* tractum friget. Neque *nam* interpositum difficultatem tollit. ita enim verba *ac rursus pulsi* absurda sunt ut bene animadvertit Waltherus. *inde* PwRBWG. ac ante *rursus* delevit Walchius.

Tentecorumve Vb. *Tenterorum vegens* Ang. *Tenterorumve* F. Mon. *Tenct.* M. *Thenct.* V. Spir. Bon. *Tencaterorumve* T. *Thenectecorumve* Kath. *fectecorumque* St. sed *thenctecor.* in margine.

obtinet M. Ang. *partem Germanicæ* Vb. Ang. F.

nationibus nominibusque discreti, quanquam in commune Suevi vocentur. Insigne gentis, obliquare crinem nodoque substringere. Sic Suevi a ceteris Germanis, sic Suevorum ingenui a servis separantur. In aliis gentibus seu cognatione aliqua Suevorum, seu, quod sæpe accidit, imitatione, rarum et intra iuventæ spatium; apud Suevos usque ad canitiem horrentem capillum retro sequuntur ac sæpe in ipso [solo] vertice religant. Principes

nominibus districti M.

universi (in commune spl.) St.

ingenui (nobiles spl.) St.

quibus sæpe (quod spl.) St.

secuntur Vd. N. V. T. Bon. Kath. haud dubie et Spir. eademque scriptura optimi cuiusque Cod. auctoritate passim firmatur. *sequentur* Ang. Harl. *sequente* Vc.

in ipso solo vertice ligant. ita Codd. longe plurimi et Editt. vett. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn. sed hæ varietates notantur: *in solo* (vl. *ipso* spl.) Va. et hanc lectionem *in ipso solo* exprimendam curavere Nor. Long. Rom. Oberl. Seeb. PBWGRw. *solo in vertice* Par. *in ipa vertice* Vc. *in ipso vertice* M. etiam in St. *solo spl. religant* H. Vbc. Ang. F. etiam in St. *re spl.* Par. Ern. Bip. Oberl. Bekk. *religatur* Vad. Long. Nor. Rom. Ex qua quidem Codd. MSS. discrepantia id colligi posse videtur, *solo* ab aliena manu esse adpictum, quippe quod in antiquissimo libro M. non legatur, et glossam sapiat. Qui enim utrumque vocabulum coniunctum defendunt et (ut ex. gr. Orellius) ad Cic. Verr. I. 2. provocant, *iis esse metuentum*, qui quod ipsis solis satis esset, surripuissent, et Passovius, qui locum ex ipso Tacito de Orat. c. 5. *ipsum solum apud vos arguam*, laudavit, ii non satis accurate utriusque loci rationem examinasse videntur. In Ciceroniano enim loco *solis* propter oppositionem adiectum et utique necessarium est. Neque melius egerunt qui Græca compararunt, et αὐτός μό-

et ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed in-

νος sæpius inter se iungi notarunt; eorum enim locorum omnium eadem est ratio. cfr. Wolf. ad Demosth. Leptin. p. 303. nam ibi quoque *μόνος* adpositum antecedentis vocabuli vim auget acuitque, quod in nostro loco contra se habet. Nam quod Waltherus statuit, „*ipsum verticem* ei capitis parti *opponi*, quæ sit prope verticem, h. e. pone verticem, *solum verticem* toti capiti *opponi*“, ea languida sane, ne absurda dicam, explicatio. Longius etiam a vero aberrant, qui *solum vastum* i. e. *calvum* interpretantur. Sunt enim qui *ὀφλισκάνειν γέλωτα* malint, quam librariorum glossas expungere. Iam *relegant* quod attinet, hæc quoque lectio recipienda esse videtur, primum ob Codd. MSS. auctoritatem, tum quod is oris habitus sæpius hac voce illustratur. cfr. Hor. Od. 1, 5, 4. 2, 11, 24; denique quod Tacitus et alibi eandem notionem in pluribus orationis membris repetere amat. vide supra ad fin. cap. 18. *ligant* wWPR. Restat ut de verbis *horrentem capillum retro sequuntur*, quæ integra esse iudico, meum interponam iudicium. Varietates quas adscripsi, mera scripturæ menda esse, facile unusquisque intelligit. Præterea cavendum ne nova et inaudita vocabula Tacito obtrudamus, quod Scaligerum secutus Walchius fecit, qui *retrosequus*, et Grævius, qui *retro - secus* legi iussit. Si adverbii notio huic loco esset conveniens, haud dubie Marcilii coniectura *retrosum* præferenda esse videretur. Sed omnium Codd. lectio *retro sequuntur* non sollicitanda. Hoc solum quæri potest, utrum *horrens retro*, an *retro sequi* iungendum sit. Hanc iuncturam comprobat Virg. Aen. II. 793. *et vestigia retro observata sequor*, et defendit Orellius, qui ex inversa metaphora quæ inest in dictione *promittere barbam vel crines*, hanc locutionem ortam esse iudicat. quod quamvis acute dictum sit, tamen vereor, ut usu loquendi firmari possit. Contra *horrens retro* ex usu Taciti, qui sæpius adverbia postponit. Neque *horrens retro* aliquis tautologiam habuerit; nam quæ horrent, fere arrecta sunt, sed capillus, quem dicit, etiam *retro flexus*. Hinc illa *altitudo* et *terror* quem dicit. Iam

noxiae: neque enim ut ament amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis ornantur. Vetustissimos 39 se nobilissimosque Suevorum Semnones memorant.

sequi eadem significatione qua supra c. 5. dictum: argentum magis quam aurum sequuntur. Vide plura in Versione vern.

innoxiae omnes fere Codd. et Editt. vett. confirmant, nisi quod in *inopiae* id corruerunt Vb. Ang. F. V. Quare vix aliquis Mureti et Acidalii coniecturam *innoxia* comprobaverit, quam nuper Bekk. Walch. et Rupertius, Bipontinos et Oberlinum secuti, repeterunt. Quamvis enim et *cura* recte dicatur *innoxia*, hoc tamen loco *forma* potius dicitur, quippe quæ apud Romanos multarum corruptelarum causa fuit.

ornantur ita omnes fere Codd. sed *armantur* Vab. Ang. F. V. et in M. varians lectio etiam in St. spl. sed in V. *ornantur* adscriptum, idque unice verum; cum enim alii amasiorum oculis orrientur, Germani contra ad terrorem hostibus incutiendum compti ornatique sunt. Contra armatura omnium fere populorum ita est comparata, neque ea poterat ut Germanis propria laudari, præsertim cuius toto hoc loco nulla mentio fiat.

vetustissimos, se pron. om. N. F. *vetustissimosque* Vb. Ang. *vetustissimos seu nob.* H. M. in St. *se* manus sec. spl. adpinxit, sed cett. Codd., quod ex silentio Editorum coniicias, pronomen confirmant, quod propter terminationem antecedentis syllabæ facile omitti potuit.

Semnones ita soli Vd. V. T. H. St. (in quo *n* spl.) Spir. Bon. Kath. reliqui varie discrepant. *Semnone* Vb. Ang. F. sed Vb. in margine *Semnones*. *Semones* Vac. M. N. Nor. *Senones* Vc. Put. Mon. Vienn. ut apud Vell. II. 106. Ed. prim. sed Ruhnck. *Semnones*. — *semsones* N. spl. *señones* Va. spl. infra *semnonum* Vbc. N. T. V. H. St. Spir. Bon. Kath. *Sennonum* Vd. F. Put. *semonum* spl. *sennonum* Va. *semnoum* M. *sermonum* Harl. Sed cfr. præter Lipsium ad hunc locum et Dukerum ad Florum 4, 12. Ptol. II. 11. apud quem Σεμνόνων.

Fides antiquitatis religione firmatur. Stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt cæsoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. Est et alia luco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur ut minor et potestatem numinis præse ferens. Si forte prolapsus est, attolli et insurgere

ita etiam Dio Cass. 67. 5. et 71. 20. contra apud Strabonem Σέμνωνες audiunt; Tac. Annal. II. 45 iidem *Semnones* adpellantur, neque ulla notatur lectionis varietas.

fides antiquitatis religione in H. spl. corruptum *antiquitate religionis*, quod vix aliquis vulgatæ præferat.

Stato tempore ita plurimi et optimi libri, omnes Vatt. etiam H. et Harl. in St. *Estivo tempore*. sed in margine: *alii stato*. *Statuto* Vb. Ang. F. M. V. T. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn. Sed *stato tempore* in eiusmodi dicendi formulis solemne est.

auguriis patrium Vabd. Ang. F. M. Nor. et paulo post *sacrum* Vabcd. Ang. F. M. Nor. *sacrum a* spl. N. quæ lectiones errori librariorum debentur.

omnis H. M. N. Bon. Spir. Put. Vienn. *eiusdemque* Vabd. Ang. F. quæ lectio prioris firmandæ causa orta esse videtur. in St. foedior etiam corruptio: *noimbusque*. sed in margine *oes* emendatum. etiam in H. 1. m. *noīs*. inde lectio: *omnes nominis* orta quæ est in Vb. Ang. Ar. N. *omnes nomine* F. *omnes numinis* Vd.

cohærent ita Long. Spir. Bon. Put. Kath. Mon. Vienn. quam lectionem solus T. tuetur, fortasse et V. qui ubique fere cum Editt. vett. consentit; sed Massm. nihil notavit.

cesosque publice Vb. F. sed is in margine: *vel ceso*.

nemo enim vinculo Vb. Ang. F. contrarium eius, quod Tacitus dixit. id quod in libris, qui sæpius in alia omnia abeunt, non mirandum.

prolapsus est Vb. Ang. F. H. N. St. *prol. esca attolli* M. ea-

haud licitum: per humum evolvuntur. Eoque omnis superstitio respicit, tanquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. Adiicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagi iis habitantur; magnoque corpore efficitur, ut se Suevorum caput cre-

dem lectio, nisi quod eadem littera bis scripta; quod quidem in hoc Cod. sæpius animadvertitur, qui Codicem litteris maiusculis scriptum secutus esse videtur. verbum substantivum plurimi quidem Codd. ignorant, sed verborum concinnitas tuetur; est retinent wWGBR. om. P.

adducit auctoritatem T. V. Kath. sed V. in marg. *adiicit. adducit auctorem* Spir. Bon. Put. *adicit* Nor. *aditur aut fortuna* sed in margine *auctem* St. lectiones ex ignorantia libreriorum ortæ; qui cum in Codd. *adicit* scriptum invenissent hoc in *aducit* vel *adducit* corruerunt. forma S. Harl.

pagis habitantur Vabcd. F. H. N. M. T. Harl. Spir. Bon. Put. w. *habitatur* St. quod olim Rhenanus coniecerat, recepit R. vel sic tamen Broterii coniecturam præfero: *centum pagi iis habitantur*; unde pluralis num. in omnibus fere Codd. MSS. bene explicatur, et quod ad ductus litterarum, qui in antiquissimis Codd. fuerunt, proxime accedit. Ernestii emendatio *centum pagi habitantur*; et Codd. lectio, quam Waltherus defendit, durissima; et *habitantium* quod Oberl. emendavit, orationi Taciti minus convenit; denique *habitant*, quod PWBG. receperunt, a Codd. longius recedit.

efficiunt M. quæ lectio propter mutationem passivæ formæ in activam satis memorabilis et ad sequens *credant* firmandum inventa esse videtur.

magnoque corpore ita plurimi Cod. sed *tempore* Vd. V. et spl. N. sed V. in margine *corpore* H. *tempore* et i. m. ab ead. manu *alii: corpore numero.*

40 dant. Contra Langobardos paucitas nobilitat; plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed præliis et periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones fluminibus

Longobardos Vbc. F. Ang. H. N. V. Nor. Rom. *Largobardos* Vad. M. St. (sed in hoc ead. manus *n* super lineam pinxit.) *Longobardis* T. Spir. Bon. Kath. Put. Λογγοβάρδων et Λαγγοβάρδοι Ptol. II. 11. cum varietate Λαγγοβάρδων et Λακκοβάρδοι. cfr. Sickler. Cl. Ptolemæi Germania p. XIII. eadem varietas in Procopio in Bell. Goth. ubi Λαγγόβαρδοι, Λογγίβαρδαι, Λογγόβαρδοι passim scribitur. *Langobardi* etiam apud Vell. II. 106. cfr. Mabillon de Re Diplom. II. 3. §. 11. Strabo denique Rer. Geograph. VII. 1. 3. Λαγκόσαργοι. sed haud dubie lectione corrupta. *Longobardi* exstat apud Tacitum Ann. II. 45. Ed. Bekk. sed idem Ann. XI. 17. *Langebardorum*, ne verbo quidem hac varietate notata. *Langobardos* etiam Paulus Diaconus tuetur. formam *Langobardos* propius ad genuinam Germanorum pronuntiationem accedentem etymologiæ causa a Græcis Latinisque scriptoribus in Λογγο-*Longobardos* mutatam putaverim. cfr. Longol. de Hermund. Diss. 22. Mæseri Hist. Osnab. T. I. p. 38. et Walth. ad Ann. XI. 17. *Long. G.*

paucitas nobilitas Vabcd. Ang. T. Spir. Bon. Kath. in V. *paucitas* omissum. *paucitas nobilitasque* Put. in St. m. 1. *paucorum nobilitas*. sed m. 2. *paucitas nobilitat* emendavit. quod ante plurimis omnes credo Codd. et Editt. vett. ignorant. retinent GPW.

Reudigni Vb. Ang. F. H. N. M. Spir. Bon. Put. *Reudigni* demum St. *Reudigi* Vc. *Veusdigni* Va. *Veudigni* Vd. Nor. in silentio reliquorum scriptorum plurimorum Codd. auctoritas sequenda.

in *Aviones*, *Varini*, *Eudoses* non variant libri; *Anglii* (cum duplici *i*) Vabcd. V. T. M. H. St. Bon. Spir. Put. Kath. Αγγειλοί vel Αγγιλοί Ptol. II. 11. et Procop. IV. 20. *Angli*

aut silvis muniuntur. Nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. Est in insula oceani castum nemus dicatumque in eo vehiculum, veste contectum; attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit vectamque bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcunque adventu hospitioque dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum;

BWwGP. sed pro *Suardones* quam lectionem Vbd. Ang. F. H. T. V. H. Harl. tuentur, exhibent *Suarines* Vac. N. Long. Nor. *smarines* M. *suarines* seu *suardones* St. *φαιδοεινοί* Ptol. II. 11. pro *Nuithones* quod in optimis libris est, *Huithones* Vb. Ang. F. *Mathones* M. *Vuithones* H. St.

Nerthum H. F. N. T. St. Vd. Long. Spir. Bon. Put. Nor. Mon. Vienn. *Neuthum* Vc. *neithum* Va. *Nehertum* Vb. Ang. *necthum* M. *nertum* Harl. *Herthum* solus V. *Verthum* e Codice Lipsius. Passovium qui plurimorum librorum lectionem mutandam esse negavit sequitur G. *Herthum* B. *Hertham* WwR.

invehi propriis Vc. N. *populos* Vb. Ang. *populus* F.

castrum nemus Vc. M. N.

in ea Vabcd. Ang. F. N. M. H. V. T. St. Spir. Bon. Kath. Put. Nor. Mon. Vienn. ita ut ex quo fonte Rhenani coniectura in eo hausta sit, equidem nesciam, sed necessaria hæc videtur emendatio.

vehiculum vestæ contectum N. V. Bon. Spir. fortasse et alii libri.

victamque duobus bubus H. sed litteræ *i* subscriptum *e* et *duobus* inductum.

multa veneratione (cum omisso) T. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn.

pax et quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. Mox vehiculum et vestes, et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. Servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud, quod tantum
 41 perituri vident. Et hæc quidem pars Suevorum in secretiora Germaniæ porrigitur. Propior, ut quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danu-

pro nota — amata in Vb. *vota* — armata. præterea armata tuentur F. M. in *anota* corripit Vd. præterea tunc ante tantum amata deest in Vc. item tantum T. Spir. Bon. Put. Mon. Vienn.

sacratam Vb. Ang. F. St. m. 1. *saciatam* St. m. 2. et V. mortalium om. M. reddant V.

quid sit illud Vad. N. M. H. Par. Nor. nuper Long. PBW. quid sit id T. St. Spir. Bon. Kath. Vienn. qui si id Put. etiam reliqui Massmanni libri lectionem quid sit id confirmare videntur. ea tamen ex alterius scripturæ compendio orta esse videtur; et ad sententiæ vim augendam illud multa magis est idoneum.

et hæc quidem pars verborum Vabed. N. F. H. M. V. St. Spir. Bon. Nor. Kath. sed in Vb. in margine: *Suevorum*; *ner-vorum* T. etiam in St. *Uborum* equidem legi. Ex quo fonte Rhenanus veram lectionem *Suevorum* hauserit, incertum. Videtur littera initialis vocabuli *Suevorum* omissa fuisse, unde per mutationem litteræ *v* et *b* verborum ortum est. Sed etiam hæc corruptio, quæ omnes Codd. invasit, argumento est, omnes qui nunc in bibliothecis asservantur Codd. ex uno fonte fluxisse. nomen omiserunt Put. Mon. Vienn.

proprior Vb. Ang. N. M. prior H. proper T. sed reliqui Codd. et Editt. vett. lectionem propior confirmant.

Danubium ita Vd. M. F. V. sed is m. 1. *danuvium*; ita etiam Vac. *dannubium* Vb. Ang.

bium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Rætiae provinciae colonia. Passim sine custode transeunt; et quum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus, non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur, flumen inclitum et notum olim; nunc tantum auditur. Iuxta Her- 42 munduros Narisci ac deinde Marcomani et Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria viresque; atque ipsa etiam sedes, pulsus olim Boiis, virtute parta. Nec Narisci Quadive degenerant. Eaque

Hermundurorum Vb. Ang. F. et infra Hermundoris iidem libri Hermundorum Harl.

Rhence provinciae colonia passim suis custode Harl. passim sine custode transeunt Vabd. Ang. F. M. Nor. Par. Rom. passim et sine N. H. T. St. V. Spir. Bon. Kath. Put. Mon. Vienn. et mihi quidem ab aliena manu intrusum videtur, quippe qua particula structuram molliori statuerent, et retinent PWGRBw.

ostendamus ita longe plurimi libri MSS. et Editt. vett. ostendamus Vc. commendamus T. ostendamus Va. patefacimus St. Paris.

flumen ignotum olim St. sed inclitum et notum spl. inclitum et novum T.

Narisci Vd. F. M. Spir. Bon. Put. et infra Vbd. Ang. F. M. Naristi Vab. N. Ang. et infra Vac. N. Noristi St. et paulo post Naristi. maristi Vc. sed solemnis est in Codd., maxime scriptura Langobardica litterarum t et c mutatio.

Marcomani ita omnes fere libri. marcae manni F. idem pro Marcomanorum legit Marconianorum; ida Bon. Kath. Put. per totum hoc cap.

bois Vabcd. Ang. F. N. V. Spir. Bon. Nor. Vienn. boys M. sed. boiis T. H. St.

Germaniæ velut frons est, quatenus Danubio peragitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus; iam et externos patiuntur. Sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. Raro armis nostris, sæpius pecunia iuvantur; nec minus valent. Retro Marsigni, Gothini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt, e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Sue-

danubio F. M. *danuvio* Vabc. *Dannuvio* Ang.

peragitur omnes libri MSS. et Editt. vett. Cuius lectionis veritatem pluribus confirmare in Adnott. ad Vers. Vern. statui. cfr. Passovius ad h. l. Variis coniecturis VV. DD. hunc locum tentarunt; *pergitur* Put. *prætexitur*, *prætenditur*, *protegitur*, *peragratur*; *porrigitur* Par. receperunt Ww. *prætexitur* tuetur B.

Quadisve Vc. V. M. Spir. Bon. Kath.

usque omiserunt Vb. Ang. F. *perperam*.

mansere Vabd. Ang. F. M. H. St. Nor. Vienn. sed propter sequens *ex* plenior forma, quam cett. Codd. et Editt. vett. tuentur, præferenda.

Marobodui Vd. T. H. aliique libri et Editt. vett. *Marbodui* N. *Marobodtui* Vc. *Marobodetui* F. Harl. *Marobodici* M. V. *Marabodui* Va. (?) *Marobodituni* (dui spl.) St. Μαροβόδου c. var. Μαροβόδου Strabo VII. 1. 3. *Maroboduus* ap. Velleium et Tacitum passim.

Tudri ita omnes fere libri. sed *trudi* Vd. Long. Nor. *tueri* Ang. sæpe *pecunia* M.

nec minus valent retro Marsigni Bon. Spir. Nor. Kath. Put. quam iuncturam Walchius et Bekkerus secuti sunt. *nec minus valet* F. T.

Marsigini Vb. Ang. F. sed *Marsigni* bonorum Codd. auctoritate satis firmatum.

Gotini Vabcd. Ang. H. F. infra *Gotinos* iterumque *Gotini*

vos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos; et quod tributa patiuntur. Partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque insederunt. Dirimit enim scinditque Sueviam continuum montium iugum, ultra quod plurimæ gentes agunt: ex quibus latissime patet Lygiorum nomen, in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helveconas, Manimos, Elysios,

iidem libri; sed *Cotini* M. *Gotini* et *Gothinos* St. *Gothini* reliqui Codd. et Editt. vett.

Osiburi M. St. *Siburi* H. i. m. *buri* Vabd. H. Ang. St. etiam infra Vb. Ang. F. et *βοῦροι* Ptol. II. 11. sed *burii* Vc. Bon. Spir. Put. PBWwG.

marchomannorum Vac. N.

et quod tributa. et omiserunt Vb. Ang. F. Mon. quod sensu caret.

quod magis pudeat W.

ut alienis M. vitium compendio scripturæ ortum.

vertices montium iugaque Arund. [iugumque] B. infra: continuum iugum (montium omisso) T. Nor.

Ligiorum F. *Legiorum* Vad. T. St. N. M. Spir. Bon. Put. Par. Nor. Kath. Vienn. *Leugiorum* Vc. *Lygior.* h. l. solus H. sed in fine capitis *Lygios* Vac. N. T. Kath. Bon. *ligios* Vbd. Ang. F. M. apud Ptolemæum plura gentium nomina quæ cum his conferri possint, *λίγγαι*, *λούτσιοι* *ὀμανοί*, *λούκωνες*, *λουγιδούνοι*.

Harios omnes fere libri. *Arios* T. Bon. Spir. Kath. Put. PBWwGR.

Helveconas Vb. Ang. F. V. T. Edd. Spir. Bon. Kath. Put. Par. *hevechonas* N. *helvetonas* M. Vc. etiam Va. sed c spl. Nor.

Nahanarvalos. Apud Nahanarvalos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu; sed deos, interpretatione Romana, Castorem Pollucemque memorant: ea vis numini, nomen Alcis. Nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. Ceterum Harii, super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad prælia noctes legunt; ipsaque formidine atque umbra

elaheconas Vc. in margine; *Helvecbonas* Vd. *Helvecanos* spl. *Haliosnas* St. *Hilleviones* Plin. IV. 13. *Αἰλουαίωνας* Ptol. II. 11.

Manimos plurimi libri. *mammos* Vb. Ang. F. St. Nor. *mamn-*
nos M. *lanimos* H.

Helisios F. M. H. Va. St. *helysios* Vbc. Ang. N. Par. *Elisios* T. *Elysios* Spir. Bon. Kath. *Haliosnas* lect. var. in Va. H. *Alisosuas* Vd. idem ap. Walth. *Aliskoskas*.

nadhanarvalos N. *nahawernalos* postea *naharwernalos* St. *Nahanarvolos* Vac. V. M. T. *naharvolos* Vd. *Nahanarvalos* Vb. Ang. F. paulo post *nacharvalos* Vc. N. *naharvalos* Va. V. *nabarnalos* M. sed cett. Codd. lectionem *Naharvalos* confirmare videntur. Etiam in Bon. Spir. Put. Par. Nor. primum *Nahanarvalos* et secundo loco *Naharvalos* scriptum. priorem formam potiore duco. *Naharvalos* BWR.

pro religionis scribunt regionis Vbcd. Ang. N. Par. Nor. eius numinis T. Spir. Bon. Put. Kath. ei num. Par.

Alcis optimi et plurimi Codd. *Altis* Vd. M.

Harii in multis Codd. corruptum in *alii* Vabcd. Ang. F. N. H. T. Spir. Bon. Put. Nor. sed *arii* exhibet V. *alys* M.

trucis omnes fere credo libri Vabcd. F. T. N. M. Bon. Spir. Kath. Put. *crucis* Ang.

feritati Codd. et Editt. vett. sed *feritate* M. *feritate* (i spl.) V. *feritatis* Vb. Ang. F. H.

feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium
sustinente novum ac velut infernum aspectum:
nam primi in omnibus præliis oculi vincuntur.
Trans Lygios Gothones regnantur, paulo iam ad-
ductius quam ceteræ Germanorum gentes, non-
dum tamen supra libertatem. Protinus deinde
ab oceano Rugii et Lemovii. Omniumque harum
gentium insigne: rotunda scuta, breves gladii et
erga reges obsequium. Suionum hinc civitates, 44
ipso in oceano, præter viros armaque classibus
valent. Forma navium eo differt, quod utrinque
prora paratam semper appulsui frontem agit. Nec
velis ministrantur, nec remos in ordinem lateri-
bus adiungunt: solutum, ut in quibusdam flu-
minum, et mutabile, ut res poscit, hinc vel il-
line remigium. Est apud illos et opibus honos:
eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus,

lygios h. l. Vac. N. *ligios* Vbd. Ang. F. N.

gothones Vacd. M. V. Spir. Bon. *gotones* Vb. Ang. F. N.

Guttones Plin. H. N. 4, 14. 37, 2. Γύθωνες Ptol.

regnant Vacd. Ang. M. T. H. Ar. Bamb. Spir. Bon. Kath.
Put. WB. sed reliqui libri *regnantur*, quod est in St. confirmare
videntur, id quod ex silentio editorum coniicias. Quare Rhe-
nanus haud dubie e Codd. ita edidit. *protenus* R.

Lemonii Ang. F. V. T. St. Kath. Nor. Par. *Lemoni* M. *Le-
movii* plurimi libri. Spir. Bon. Put.

Suionum ita Codd. plurimi et Editt. vett. sed *suivonum* Ang.
senevonum F. *Suivorum* (e spl.) Vb.

ipso in oceano omnes Massmanni Codd. sed *ipsæ* Ar. H. T.
(ap. Walth. Vad.) Spir. Bon. Kath. Put. *ipse* Par. Rom. Nor.
Vienn. *ipsæ* P.

ministrantur omnes credo Codd. Vabed. Ang. F. M. N. T.
H. et Edd. vett. *ministrant* Lips. BWw.

non precario iure parendi. Nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo; sed clausa sub custode et quidem servo: quia subitos hostium incursus prohibet oceanus, otiosa porro armorum manus facile lasciviunt. Enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem
 45 armis præponere, regia utilitas est. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope immotum; quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut sidera hebetet. Sonum insuper audiri, formas deorum et radios capitis aspici, persuasio adiicit. Illuc usque, et fama

nec precario Vc. N. librarii emendatio. ita *neque precario* T. Bon. Spir. Kath. Put.

otiosa Vabcd. Ang. F. V. M. N. Bon. Spir. Put. et omnes Edd. vett. ita ut *otiosæ* soli Codd. Ar. Bamb. tueri videantur. ita R.

neque lib. Vb. Ang. F. *nec lib.* Mon.

Suionas etiam h. l. optimi libri. *Suivonas* Vb. Ang. F.

proprie immotum Vb. Ang. F.

claudique Vbc. Ang. F. M. N. T. St. V. Spir. Bon. Put. *cludique* Vad. H. Nor. Par.

extremus calens Vb. Ang. F.

in ortu (cum unco in fine) Va. F. *in ortu sedurat* Vb. Ang. H. St. *ortus* Vcd. N.

insuper emergentis Vabd. F. H. St. M. N. T. sed in Spir. Put. Bon. *sonum insuper audiri* idque firmant Vc. Ang. T. V. Ar. Bamb. St. Et *emergentis* librariorum glossam esse iam dudum docuere Ernestius et Passovius.

formasque plurimi libri. *formas* Vc. N. T. V. Spir. Bon. Bon. Put. Kath. *Que* ab iis additum esse videtur, qui iuncturam verborum illo omissa duriores esse iudicabant.

et fama M. T. H. St. Spir. Bon. Kath. Put. Par. Nor. Vienn. *ut fama* Vb. Ang. F. *it fama* cett. Massm. Codd.

vera, tantum natura. Ergo iam dextro Suevici maris litore Aestuorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusque Suevorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deum venerantur. Insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omniumque tutela securum deæ cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec, quæ natura quæve ratio gignat, ut barbaris, quæsitum compertumve. Diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. Iphis in nullo usu: rude legitur, informe perfertur, pretiumque mirantes accipiunt. Succum tamen

Sævici maris Vac. N. Nor. *suevici* Vbd. F. Ang. in Va. var. lect. *sevici* M. *suici* Par.

Aestiorum Vacd. F. N. *estiorum* Vb. Ang. *estuorum* V. *Aestor*. St. *efluorum* T. Bon. Spir. Kath. Put. *Aestyor*. H. Par. Nor. Rom. PW_wBGR.

adluuntur Vcd. M.

Matrem deam Put. *Martem deum* Par. Vienn.

formam aprorum Vb. Ang. F.

omniumque Vacd. V. N. *omnium quique* Vb. F. *omnique*

T. idque defendit Ernestius. sed *omnium* unice verum.

Glessum Plin. H. N. 37, 2.

proprio litore St.

gignit T. Spir. Bon. Put. Kath. Hess. w. sed cett. omnes Codd. e. gr. H. St. Par. Nor. *gignat* ut videtur. idque propter sequentia præferendum.

eructamenta St. m. 1. *eiectamenta* spl.

profertur St. Vd. Nor. Cod. Groslot.

arborum esse intelligas, quia terrena quædam
atque etiam volucris animalia plerumque inter-
lucent, quæ implicata humore mox durescente
materia cluduntur. Fecundiora igitur nemora
lucosque, sicut orientis secretis, ubi tura balsa-
maque sudantur, ita occidentis insulis terrisque
inesse crediderim, quæ vicini solis radiis expressa
atque liquentia in proximum mare labuntur, ac
vi tempestatum in adversa litora exundant. Si
naturam succini admoto igne tentes, in modum
tædæ accenditur alitque flammam pinguem et
olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.
Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cetera
similes, uno differunt, quod femina dominatur:
in tantum non modo a libertate, sed etiam a ser-
vitude degenerant. Hic Sueviæ finis.

46 Peucinorum Venetorumque et Fennorum na-

indurescente materia M.

cluduntur St. idque omnes credo libri confirmant. claud. T.

fecundiora ergo nemora St. Nor.

pro sudantur F. sudant. credendum Vb. F. Vng.

liquantia V. T. Spir. Bon. Kath. Put.

admoto igne omnes Codd. igni Nor. Vienn. PW.

resinamque V. T.

differuntur Vbc. Ang. F. H. N. M. ex sequenti dominatur ortum.

*fines T. St. Spir. Bon. Kath. Par. Nor. Rom. PWG. finis
omnes Massm. Codd. ut videtur. H. Put. Mon. Vienn. BRw.*

*Peucinorum Va. N. Prucinorum Vb. Ang. F. Harl. Pruti-
norum Vd. St. sed is spl. alii peucinorum et infra eadem va-
rietas. peucurorum H. var. lect. in Va. N. prugini Vb. Ang.
prucini F. peucini M. peucinnos Vb. petunos Ang. peucinos F. M.*

Venetorumque Vcd. F. M. V. Venethorumque Vab. Ang. N.

tiones Germanis an Sarmatis ascribam dubito; quanquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor procerum: connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Veneti multum ex moribus traxerunt: nam quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos fingunt et scuta gestant et peditum usu ac pernecitate gaudent; quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus. Sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus asperant. Idemque venatus viros pariter ac feminas alit: passim enim comitantur partemque prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur, huc red-

etiam in St. *h spl. Venethi* Va. N. *veneti* Vb. Ang. F. M. V. sed *Venedi* Plin. H. N. 4, 13. *Οὐνεδαί* Ptol. *Venedi* wRBW.

Fennorum Vad. N. St. *fomnorum* Vc. *fesimorum* Vb. Ang. F. *sennorum* M. *Senorum* Harl. infra *fænosque* N. *sennosque* Vb. Ang. F. *Fœnnis* N. *fennis* Vab. Ang. F. M.

connubiis mixtos Vabd. Ang. F. H. M. V. St.

domos figunt T. Kath. *fingunt* Codd. et Editt. vett. prius præferendum censet Walth.

peditum usu omnes libri. *pedum* WwB. *perperam*. cfr. Vers. Vern.

solæ in sagittis spes Vabc. F. Ang. M. N. Editt. vett. PW. *sola* Vd. T. St. Nor.

eunt iuvenes, hoc senum receptaculum. Sed beatius arbitrantur, quam ingemere agris, inlabore domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Securi adversus homines, securi adversus deos, rem difficillimam assecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset.

Cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum gerere; quod ego, ut incompertum, in medium relinquam.

sed beatius omnes libri MSS. id beatius W.

oxionas ita plurimi Codd. ex gr. Vc. V. oxianas M. exionas St. Va. Etionas Vbd.

ora hominum vultusque et corpora T. Bon. Spir. Kath. Put. Nor. Vienn. fortasse et alii libri, de quibus nil monitum est. sed et ipse cum Passovio copulam eiiciendam iudico.

TRANSLATIO S. ALEXANDRI

Auctoribus Rudolfo et Meginharto cap. 2.

cfr. Monumenta Germaniæ Historica etc. Ed. Pertz.

Tom. II. pag. 675.

De Saxonum moribus agit: Generis quoque ac nobilitatis sane providissimum curam habentes, nec ¹⁾ facile ullis aliarum gentium vel sibi inferiorum conubiis infecti, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, tanquam ²⁾ in tanto hominum numero, idem pene omnibus Coluerunt enim eos, qui natura non erant dii: ³⁾ inter quos maxime Mercurium ⁴⁾ venerabantur, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare consueverant. Deos suos neque templis includere neque ullæ humani oris speciei adsimilare ex magnitudine et dignitate cœlestium arbitrati sunt. Lucos ac nemora consecrantes deorumque nominibus appellantes secretum illud sola reverentia contemplabantur. Auspicia ⁵⁾ et sortes quam maxime observabant. Sortium consuetudo simplex erat. Virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputabant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargebant; mox, si publica consultatio fuit, sacerdos populi, si privata, ipse pater familias precatus deos cœlumque suspiciens ter singulos tulit sublatoque secundum impressam ante notam interpretatus est. Si prohibuerunt, nulla de eadem re ipsa die consultatio; si permissum est, eventum ⁶⁾ adhuc fides exigebatur. Avium voces volatusque interrogare, proprium gentis illius erat. Equorum quoque præsagia ac monitus experiri, hinnitusque ac fremitus

¹⁾ *cfr. Taciti Germaniam cap. 4. usque pene omnibus.*

²⁾ *sic.* ³⁾ *cod. dii, corr. di.*

⁴⁾ *Mercurium — contemplabantur cfr. Tacit. Germ. cap. 9.*

⁵⁾ *Auspicia — iudicio habere cfr. Tacit. Germ. cap. 10.*

⁶⁾ *auspiciorum Tacit.*

observare; nec ulli auspicio maior fides non solum apud plebem, sed etiam apud proceres habebatur. Erat et alia observatio auspiciorum, qua gravium bellorum eventus explorare solebant. Eius quippe gentis, cum qua bellandum fuit, captivum quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum patriis quemque armis committere, et victoriam huius vel illius pro iudicio habere. Quomodo⁷⁾ autem certis diebus, cum aut inchoatur luna aut⁸⁾ impletur, agendis rebus auspiciatissimum initium crediderint, et alia innumera vanarum superstitionum genera, quibus implicati sunt, observaverint, prætereo.

⁷⁾ *Quomodo - implicati sunt* cfr. Tac. Germ. c. 11. ⁸⁾ *cod. ut.*

Hunc locum Germaniæ editioni adiunctum volui, ut inde pateret, quomodo Taciti auctoritate scriptores mediæ ævi usi fuerint. Verba sectabantur neque inde, quod Saxonum mores iisdem fere verbis describuntur quibus Tacitus veterum Germanorum instituta illustrat, aliquis collegerit, tantam quantam verba significant, morum fuisse similitudinem. Adamus Bremensis qui eadem verba, haud dubie ex aliquo Codice Rudolphi et Meginharti repetivit, Einhardum illorum auctorem habuit. Quantum ad lectionis varietatem, ex his fragmentis meliora non docemur, nisi quis est, qui novum testimonium lectionis *auspiciatissimum* quærit. Neque interpunctionem verborum *idem pene omnibus* quemquam movere putaverim. Sed fortasse aliquis erit qui formas *adsimilare* et *fortuito* et lectionem *sed etiam apud proceres* hac auctoritate defendet, me tamen non habebit adsentientem. Neque enim ubique ipsa Taciti verba epitomator retinuit, neque rariores formas atque structuras hoc hominum genus servat; imo talia iam tum in Codd. librariorum incuria obscurata fuisse videntur; accedit confusa verborum positio, quæ omnia eiusmodi sunt, ut auctoritatem tam inepti scriptoris imminuant.

Tacitus, Cornelius, / Gerlach, Franz Dorotheus, / Wackernagel, Wilhelm,

Tacitus Germania

Bd.: Erste Abtheilung

Basel 1835

A.lat.b. 1901 ua-1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10246833-1